

Organizatori:

PANEVROPSKI UNIVERZITET
APEIRON
УПЕНЬОН

za multidisciplinarnu i virtualnu studiju
Pan-European University for Multidiscipline & Virtual Studies

Banja Luka

VISOKA
STRUKOVNA
ŠKOLA
TRŽIŠNIH
KOMUNIKACIJA

5. Međunarodni naučni skup o ekonomskom razvoju
i životnom standardu
*International scientific conference on economic
development and standard of living*

EDASOL

*Economic Development and Standard
of Living*

23

24

oktobar

2015

www.edasol-au.com

October 23-24, 2015

KNJIGA APSTRAKATA
THE BOOK OF ABSTRACTS

Tema:
PROIZVODNJA I USLUGE,
TEHNOLOGIJA I INOVACIJE,
LOGISTIKA I LANCI SNABDIJEVANJA
U FUNKCIJI PRIVREDNOG RAZVOJA

Theme:
PRODUCTION AND SERVICES,
TECHNOLOGY AND INNOVATION,
LOGISTICS AND SUPPLY CHAINS IN THE
FUNCTION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

V Međunarodni naučni skup o ekonomskom razvoju i životnom standardu
“EDASOL 2015 - *Economic development and Standard of living*”

5th International Scientific Conference on economic development and standard of living
“EDASOL 2015 - *Economic development and Standard of living*”

THE BOOK OF ABSTRACTS

UREDNICI/ EDITORS:
Prof. dr ZORKA Grandov
Prof. dr SANEL Jakupović

Banja Luka, October 23-24, 2015.

V Međunarodni naučni skup o ekonomskom razvoju i životnom standard
“EDASOL 2015 - *Economic development and Standard of living*”
5th International Scientific Conference on economic development and standard of living
“EDASOL 2015 - *Economic development and Standard of living*”

THE BOOK OF ABSTRACTS

Urednici/Editors:

Prof. dr ZORKA Grandov
Prof. dr SANEL Jakupović

Izdavač/Published by:

Panevropski univerzitet "APEIRON"
Banja Luka, godina 2015.

Odgovorno lice izdavača/The Publisher:

DARKO Uremović

Glavni i odgovorni urednik izdavača/Editor in chief of Publisher:

Dr ALEKSANDRA Vidović

Tehnički urednik/Technical Editor:

SRETKO Bojić

Štampa/Print:

CD-ROM izdanje

Edicija/Edition:

Ekonomska biblioteka – Οἶκος νόμος knj. 111

ISBN 978-99955-91-75-5

Radove ili dijelove radova objavljene u štampanom izdanju nije dozvoljeno preštamovati, bez izričite saglasnosti Uredništva. Ocjene iznesene u radovima i dijelovima radova lični su stavovi autora i ne izražavaju stavove Uredništva ili Izdavača.

PROGRAMSKI ODBOR/PROGRAM COMMITTEE:

President: Prof. dr Zorka Grandov, Pan-European University Apeiron, BiH

Domaći članovi / Resident members:

- (i) Bosna i Hercegovina
- **Prof.dr Esad Jakupović**, rektor, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka
  - **Prof.dr Đuro Mikić**, prorektor, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka
  - **Prof.dr Zoran Avramović**, akademik, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka
  - **Prof.dr Dušan Starčević**, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka

Međunarodni članovi / International members:

- (ii) Albanija
- **Prof.dr Elfrida Zefi**, University "Fan S. Noli" Korçe
- (iii) Austrija
- **Prof. dr Wolfgang Berger**, University of Vienna
  - **Prof.dr Marian Wakounig**, University of Vienna
  - **Prof.dr Walter Summersberger**, JK University of Linz
- (iv) Belgija
- **Prof.dr Evrard Claessens**, Univerzitet Antwerpen
- (v) Bugarska
- **Prof.dr Milen Baltov**, prorektor, Burgas Free University – Burgas
  - **Prof.dr Vasileva Antoaneta**, dekan Fakulteta ekonomskih nauka u Sofiji
- (vi) Crna Gora
- **Prof. dr Rade Ratković**, Univerzitet Mediteran
  - **Prof.dr Vuk Ognjanović**, Fakultet za saobraćaj, komunikacije i logistiku, Berane
  - **Prof.dr Vujadin Vešović**, dekan, Fakultet za saobraćaj, komunikacije i logistiku, Berane
- (vii) Hrvatska
- **Prof.dr Heri Bezić**, dekan, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Rijeci
  - **Prof.dr Vinko Kandžija**, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Rijeci
  - **Prof.dr Alen Host**, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Rijeci
  - **Prof.dr Vlatka Bilas**, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet
  - **Doc. Dr Vinko Morić**, Visoka škola Baltazar Adam Krčelić, Zaprešić-Zagreb
  - **Doc.dr Anica Hunjet**, Sveučilište Sjever, Varaždin
- (viii) Italija
- **Prof. Ing. Agostino Villa**, Politecnico di Torino
  - **Prof. dr Roberto Cavallaro**, Università Pro-Deo Roma

(ix) Kina

- **Prof.dr Chen Feng**, *potpredsjednik, Bejing Jiaotong University Peking,*
- **Prof. dr Li Zhang**, *prodekan Fakulteta za ekonomiju i menadžment, Bejing Jiaotong University Peking,*

(x) Makedonija

- **Prof.dr Mirko Tripunovski**, *dekan, FON Univerzitet Skoplje*
- **Prof. dr Jovanka Biljan**, *Univerzitet SV Kliment Ohridski, Bitola*
- **Doc. Dr Aleksandar Trajkov**, *Univerzitet SV Kliment Ohridski, Bitola*
- **Prof.dr Evica Delova Jolevska**, *American College, Skoplje*
- **Prof.dr Dušan Nikolovski**, *Privatna visokoobrazovna ustanova »G.R.DERZAVIN SVETI NIKOLE«*

(xi) Njemačka

- **Prof.dr Hans Michael Wolfgang**, *University of Muenster*
- **Prof.dr Lothar Gellert**, *predsjedavajući EFA*

(xii) Poljska

- **Prof.dr Zbigniew Paszek**, *Krakowska Akademia*

(xiii) Rumunija

- **Prof.dr Emilia Iordache**, *University „Constantin Brancoveanu” Pitesti*

(xiv) Rusija

- **Prof.dr Jurjev V.M.**, *rektor, Tambovski državni univerzitet*
- **Prof.dr Karpunina E.K.**, *direktor Ekonomskog instituta, Tambovski državni univerzitet*
- **Prof.dr Maxim A.Pakhomov**, *šef, Katedra za informatiku i matematiku, Tambovski državni univerzitet*
- **Prof.dr Mališ Vladimir Nikolajević**, *dekan, Lipecki državni pedagoški univerzitet*

(xv) Slovenija

- **Prof.dr Andrej Kumar**, *Ekonomski fakultet, Univerzitet u Ljubljani*
- **Prof.dr Bojan Rosi**, *dekan, Fakultet za logistiku Celje, Univerzitet u Mariboru*
- **Prof. dr Ludvik Toplak**, *Univerzitet Maribor*
- **Prof.dr. Marjan Blažič**, *akademik, direktor Visoke škole za upravljanje i poslovanje, Novo Mesto*

(xvi) Srbija

- **Prof.dr Nenad Vunjak**, *dekan, Ekonomski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu*
- **Prof.dr Božidar Roca**, *Ekonomski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu*
- **Prof.dr Aleksandar Živković**, *Ekonomski fakultet u Beogradu, Univerzitet u Beogradu*
- **Prof.dr Nada Barac**, *Ekonomski fakultet u Nišu, Univerzitet u Nišu*
- **Prof. Dr Marjana Vidas Bujanja**, *Univerzitet Alfa, Beograd*
- **Prof. Dr Slađana Barjaktarović – Rakočević**, *prodekan, Fakultet organizacionih nauka (FON), Beograd*
- **Prof.dr Dejan Erić**, *direktor Instituta Ekonomskih nauka, Beograd*

(xvii) Turska

- **Prof.dr Kiymet Tunca Caliyurt**, *Trakya University Edirne*
- **Prof.dr Kamil Buyukmirza**, *Gazi University*
- **Prof.dr Recep Pukdemir**, *Istanbul University*
- **Prof.dr Emre Burkcin**, *Marmara University*
- **Prof.dr Mehmet Ozbirecikli**, *Mustafa Kemal University*
- **Prof.dr Seval Kardes Selimoglu**, *Anadolu University*

ORGANIZACIONI ODBOR/ORGANIZING COMMITTEE:

President: Prof. Dr. Sanel Jakupović, dean of Faculty for business economics
Pan - European University Apeiron, BiH

Vice-president: Prof.dr Vladimir Stojanović, *vice dean* of Faculty for business economics
Pan - European University Apeiron, BiH

Members (Pan-European University Apeiron, BiH):

- Mr Siniša Aleksić,
- Darko Uremović,
- Prof.dr Lazo Roljić,
- Doc.dr Milanka Aleksić,
- Prof.dr Bogdana Gligorić-Vujnović,
- Doc.dr Velibor Peulić,
- Doc.dr.Aleksandra Vidović,
- Doc.dr Jana Aleksić - Anđelić
- Doc.dr Nedim Čaušević
- Doc.dr Ostoja Travar
- Doc.dr Dinko Čorluka
- Doc.dr Elvir Jugo
- Dr.sc.Anes Cerić
- Mr.sc.Senad Tatarević
- Mr.sc.Vanja Sredojević,
- Mr.sc. Nina Uremović,
- Mr.sc.Živana Kljajić,
- Mr.sc.Siniša Kljajić,
- Mr.sc.Siniša Tomić
- Elvedina Tatarević
- Ljubiša Tomić
- Jelena Davidović
- Zorica Dugonjić
- Sanja Šaula,
- Miloš Pašić,
- Momčilo Đukić,
- Msc.Rastko Milić,
- Msc.Armin Alijagić
- Marijana Petković

- Radovan Vučenović
- Boško Tolimir
- Maja Dujaković
- Sara Suljanović
- Sanel Lidan

Members (College of market communications Belgrade, Serbia):

- Prof.dr Marko Laketa,
- Prof.dr Dragan Kolev,
- Doc.dr Maja Đokić
- Dr Luka Laketa

•

Technical Secretary: **Mr.sc.Marica Banovic**

Web design: **Mr.sc.Sinisa Kljajić**

Technical Editor: **Sretko Bojic**

TEMATSKJE OBLASTI / MAIN TOPIC FIELDS:

I. PROIZVODNJA I USLUGE

1. Proizvodnja, proizvodni i operativni menadžment u funkciji razvoja malih i srednjih preduzeća u zemljama Jugoistočne Evrope,
2. Strategijski menadžment u funkciji razvoja preduzetništva
3. Projektni menadžment i primjena koncepta projektno orjentisanog preduzeća u organizacijama
4. Ekonomija usluga za ekonomski razvoj u JIE,
5. LEAN i GREEN koncept menadžmenta u proizvodnji i uslugama,
6. Financijski menadžment i upravljanje rizikom u savrmenim organizacijama
7. Forenzičko računovodstvo i zaštita od poslovnih prevara, mita i korupcije, kao mjera dugoročne sigurnosti i unapređenja poslovnog ambijenta,
8. Savremene marketinške metode - koncepti neuromarketinga i izvoznog trgovinskog marketinga u funkciji unapređenja prodaje

II. TEHNOLOGIJA, KVALITET I INOVACIJE

1. Kvalitet i njegov uticaj na razvoj sistema proizvoda, usluga i organizacija,
2. Škole kvaliteta: JIT, TQM, Six sigma, ISO, i druge kao polazna osnova za jačanje konkurentnosti
3. Savremene tehnologije i tehnološki progres u funkciji razvoja zemalja Jugoistočne Evrope,
4. Primjena tehnologija CIM/CAD/CAM/CAP/CAQ u funkciji povećanja poslovne efikasnosti ,
5. Uvođenje „3 P“ koncepta u savremenim organizacijama – purpose, process, poeple,
6. Koncept informatičkog društva i IT-tehnologije kao razvojni potencijal zemalja Jugoistočne Evrope

7. Uloga i značaj fizičko-hemijskih i drugih analiza na rad poslovnih subjekata i njihove poslovne rezultate,
8. Zaštita na radu, ergonomija i humani kapital kao osnovna determinanta uspješnosti i dugoročnog rasta i razvoja
9. Zaštita prirodnih resursa i ekologija u funkciji održivog razvoja zemalja Jugoistočne Evrope
10. Energetika i poljoprivreda: Obnovljivi izvori energije i koncept proizvodnje zdrave hrane u funkciji unapređenja biznisa i održivog razvoja
11. Visoko razvijene metode u obrazovanju, edukaciji i sistemu cjeloživotnog učenja kao faktor dugoročne stabilnosti i društveno-ekonomskog razvoja zemalja Jugositočne Evrope

III.LOGISTIKA I LANCI SNABDIJEVANJA

1. Poslovna logistika, logistički centri i upravljanje lancima snabdijevanja u funkciji jačanja ekonomskog razvoja u zemljama Jugoistočne Evrope,
2. Preduzeća davaoci poslovnih usluga u logistici – primjeri dobre prakse
3. Posebna područja logistike (CITY logistika, logistika otpadnih materijala, i slično)
4. Spoljnotrgovinska politika i carinski sistem zemalja JIE u procesu integracija u EU

IV.MEĐUNARODNA SARADNJA I PROGRAMI

1. „Horizon 2020“ – Okvirni program Evropske unije za razvoj istraživanja i inovacija
2. „Evropa 2020“ – Strategija Evropske unije za pametni rast i održivi razvoj
3. „JIE 2020“ – program zapošljavanja za otvaranje milion novih radnih mjesta za zemlje Jugoistočne Evrope
4. Međunarodna i evropska logistika i njen uticaj na međunarodnu ekonomiju
5. Kineski model tehnološkog i ekonomskog razvoja , Srednjoevropska inicijativa (+ 16) i njen uticaj na zemlje Zapadnog Balkana
6. Ekonomski odnosi Istoka i Zapada (Kine, Rusije, Turske / USA i EU) u funkciji ekonomskog razvoja i unapređenja ukupne geopolitičke stabilnosti zemalja Jugoistočne Evrope.

SADRŽAJ/ CONTENTS:

ULOGA I ZNAČAJ FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U OTKRIVANJU FINANSIJSKIH PREVARA	13
<i>Milanka Aleksić, Bogdana Vujnović-Gligorić</i>	
TERAPIJSKI UTICAJ KUPOVINE U SAVREMENOM MARKETINGU I MENADŽMENTU	14
<i>Jana Aleksić Anđelić</i>	
THEREPEUTIC INFLUENCE OF PURCHISING IN MODERN MARKETING AND MANAGEMENT	15
<i>Jana Aleksić Anđelić</i>	
UPRAVLJANJE RIZIKOM U PRIVREDNIM DRUŠTVIMA.....	16
<i>Vladimir Čolović</i>	
RISK MANAGEMENT IN THE COMPANIES	17
<i>Vladimir Čolović</i>	
THE IMPORTANCE OF THE RETAIL CREDIT PORTFOLIO FOR ECONOMIC GROWTH OF MACEDONIA	18
<i>Evica Delova Jolevska, Ilija Andovski</i>	
ISTRAŽIVANJE ZADOVOLJSTVA POTROŠAČA USLUGAMA DELHAIZE GRUPE U SRBIJI	19
<i>Zorka Grandov, Biljana Stankov, Maja Đokić</i>	
AKTIVNOSTI UNAPREĐENJA PRODAJE U KONCEPTU GLOBALNOG MARKETINGA	20
<i>Aleksandar Grubor, Nenad Đokić, Nikola Milićević</i>	
UTICAJ LOŠIH I NEUSKLAĐENIH ZAKONA NA RAZVOJ OPĆINA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	21
<i>Fatima Gušić</i>	
MARKETING MENADŽMENT U FUNKCIJI RAZVOJA NOVOG PRIVATNOG SEKTORA	22
<i>Miroslava Jevtić.....</i>	22
MARKETING MANAGEMENT IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT OF A NEW PRIVATE SECTOR.....	23
<i>Miroslava Jevtić</i>	
WOMEN ENTREPRENEURSHIP TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE THROUGH BEST PRACTICES IN RURAL MICROBUSINESS. A RESOURCES AND CAPABILITIES APPROACH	24
<i>José G. Vargas-Hernández</i>	
KONCEPT KORPORATIVNOG PREDUZETNIŠTVA U FUNKCIJI POSLOVNOG RAZVOJA	25
<i>Jugo Elvir, Anes Cerić, Dragan Prusina</i>	
RAZVOJNA POLITIKA I OCENA INVESTICIONIH PROJEKATA U MSP SRBIJE.....	26
<i>Marko Laketa, Jugoslav Aničić, Luka Laketa</i>	

TERMINIRANJE AKTIVNOSTI I OPTIMIZACIJA UTORŠKA MATERIJALA U FUNKCIJI UNAPRIJEĐENJA KVALITETA I RAZVOJA POSLOVNIH SISTEMA.....	27
<i>Mirjana Landika, Radmila Bojanić</i>	
SCHEDULING OF ACTIVITIES AND OPTIMIZATION OF MATERILA CONSUMPTION AS THE FUNCTION OF IMPROVING BUSINESS SYSTEM QUALITY AND DEVELOPMENT	28
<i>Mirjana Landika, Radmila Bojanić</i>	
PRIVREDNA DRUŠTVA I SVIJET FINANSIJA SREDINOM DRUGE DECENIJE XXI-OG STOLEĆA.....	29
<i>Vuk Ognjanović</i>	
MANAGEMENT OF FINANCIAL RISKS IN INTERNATIONAL TRADE FINANCING	30
<i>Nada Petrusheva</i>	
STIMULISANJE RASTA PRODUKTIVNOSTI U FUNKCIJI EKONOMSKOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE.....	31
<i>Stevo Pucar, Nataša Zrilić, Nebojša Balaban</i>	
MODEL UPRAVLJANJA OPERATIVNIM RIZIKOM U BANCIMA.....	32
<i>Monaliza Stojkowska</i>	
SUSTAINABILITY AND DIFFERENTIAL EFFECT IN THE CONSUMER-BASED BRAND EQUITY DEVELOPMENT SETTING.....	33
<i>Milivoj Teodorović</i>	
ULOGA SISTEMA JAVNIH NABAVKI U UNAPREĐENJU I RAZVOJU PREDUZETNIČKOG AMBIJENTA U BOSNI I HERCEGOVINI	34
<i>Ostoja Travar</i>	
KORPORATIVNE FINANSIJE KAO DETERMINANTA KORPORATIVNOG UPRAVLJANJA I ODRŽIVOG RAZVOJA SAVREMENIH POSLOVNIH SISTEMA	35
<i>Ostoja Travar</i>	
PRODUCTION, COMPETITION AND OPERATIONAL MANAGEMENT FUNCTIONS.....	36
<i>Vlado Naumovski, Mirko Tripunoski, Maja Tripunoska</i>	
STRATEGIJA UPRAVLJANJA FINANSIJSKOM FUNKCIJOM PREDUZEĆA	37
<i>Nenad M. Vunjak, Jelena Vitomir, Tamara Antonijević</i>	
FUTURE MAIN CHANGES OF THE VAT SYSTEM IN BIH.....	38
<i>Wolfgang Berger</i>	
NEUROMARKETING KAO ALAT KOMUNIKACIJE S POTROŠAČIMA.....	39
<i>Željka Zavišić, Senka Zavišić</i>	
ENERGETIKA I POLJOPRIVREDA: OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE I KONCEPT PROIZVODNJE ZDRAVE HRANE U FUNKCIJI UNAPREĐENJA BIZNISA I ODRŽIVOG RAZVOJA	40
<i>Jelena Birovljev, Biljana Četković</i>	

ISTRAŽIVANJE EFIKASNOSTI STUDENTSKE SLUŽBE NA PRIMJERU SVEUČILIŠTA SJEVER, SVEUČILIŠNOG CENTRA VARAŽDIN	41
<i>Sandra Cvetko, Anica Hunjet, Goran Kozina</i>	
MENADŽMENT METODE I KONTROLA SIGURNOSNIH „RIZIK-A“ KROZ PROCJENU PRIMJENE NORME ISO/IEC 27001:2013	43
<i>Nedim Čaušević</i>	
USMERENJE POLJOPRIVREDE REPUBLIKE SRBIJE KAO GARANT KONKURENTNOSTI KVALITETOM	44
<i>Duško Tomić, Srđan Tomić, Stanko Bulajić</i>	
UPRAVLJANJE VODAMA U REPUBLICI SRPSKOJ U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA	45
<i>Veljko Đukić, Dorđe Okanović, Ljiljana Vujaković</i>	
ZNAČAJ POSVEĆENOSTI KVALITETI PRUŽANJA POŠTANSKIH USLUGA I PRIMJENE UPRAVLJANJA TQM (SLUČAJ BH POŠTA)	46
<i>Saida Heco</i>	
CLOUD COMPUTING KAO NOVA POSLOVNA PARADIGMA	47
<i>Bahrudin Hrnjica, Sanel Jakupović</i>	
HOLISTIC APPROACHES FOR LEARNING WITH INFORMATION TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE 21ST CENTURY....	48
<i>Konstantinos Kalemis</i>	
NEUROFINANSIJE KAO SAVREMENA NAUČNA NAUKA I INOVATIVNI PRISTUP U FUNKCIJI PRIVREDNOG RAZVOJA	50
<i>Dragan Kolev, Ana Njegovanović, Petar Krešimir Čosić</i>	
ULAGANJE U ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ – ČIMBENIK PRILAGODBE BOSNE I HERCEGOVINE GOSPODARSKOM SUSTAVU EU	51
<i>Dragan Mišetić, Marko Tomljanović, Ivan Kožul</i>	
EKONOMSKI ZNAČAJ NEŠKODLJIVOG UKLANJANJA SPOREDNIH PROIZVODA ŽIVOTINJSKOG POREKLA I MOGUĆA REŠENJA	53
<i>Dorđe Okanović, Veljko Đukić, Milutin Ristić</i>	
ECONOMIC IMPORTANCE OF HARMLESS REMOVAL OF BYPRODUCTS OF ANIMAL ORIGIN AND POSSIBLE SOLUTIONS	55
<i>Dorđe Okanović, Veljko Đukić, Milutin Ristić</i>	
PROMOVISANJE ODRŽIVE URBANE MOBILNOSTI U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA	57
<i>Veljko Radičević, Milorad Opsenica</i>	
SUSTAINABLE URBAN MOBILITY PROMOTION AS A FUNCTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	58
<i>Veljko Radičević, Milorad Opsenica</i>	
SAVREMEN TEHNOLOGIJE U ENERGETSKOM SEKTORU U CILJU POBOLJŠANJA POSLOVNIH REZULTATA	59
<i>Vladimir Subotić, Vladimir Stojanović, Armin Alijagić</i>	

MINERALNA EKONOMIJA U OSTVARIVANJU PRIVREDNOG RAZVOJA I OBEZBEĐENJU POSLOVANJA PREDUZEČA MINERALNOG SEKTORA	60
<i>Radule Tošović</i>	
QUALITY MANAGEMENT, A VITAL ISSUE FOR EFFECTIVE MANAGEMENT	62
<i>Mirko Tripunoski, Vlado Naumovski, Maja Tripunoska</i>	
MOGUĆNOSTI UPRAVLJANJA PROCESOM DUBOKOG IZVLAČENJA DIJELOVA SLOŽENE GEOMETRIJE.....	63
<i>Tomislav Vujinović, Srbislav Aleksandrović, Milentije Stefanović, Dragan Adamović</i>	
KONCEPT EKOLOŠKIH TEHNOLOGIJA PLASTIČNOG OBLIKOVANJA METALA U RAZVOJU SAVREMENIH PROIZVODNIH SISTEMA.....	64
<i>Tomislav Vujinović, Milentije Stefanović, Dragan Adamović</i>	
CARINSKA VRIJEDNOST U BOSNI I HERCEGOVINI U SKLADU SA STO SPORAZUMOM O VRIJEDNOSTI, EVROPSKOM REGULATIVOM I INSTRUMENTIMA I ALATIMA SCO-A.....	65
<i>Ognjen Alagić</i>	
AVIOKOMPANIJE I SUSTAVNO UPRAVLJANJE POSLOVNIM RIZICIMA – IZAZOVI CROATIA AIRLINESA	67
<i>Jasmin Bajić, Mirko Tatalović, Krešimir Kučko</i>	
CUSTOMS RISK MANAGEMENT – TIME OF DECLARATION PROCESSING BY CONTROL CANNELS.....	69
<i>Branko Davidović, Vladimir Stojanović, Velibor Peulić</i>	
NEKI TEHNIČKO-EKONOMSKI ASPEKTI PRUGA ZA VELIKE BRZINE.....	70
<i>Branko Davidović, Milivoje Vuković</i>	
COST REDUCTION OF THE BULK FREIGHT TRAFFIC BY ELECTRIFIED RAILROADS	71
<i>Inkov Yu.M., Sachkova E. V., Feoktistov V. P.</i>	
REGULATIVNI OKVIR GRADSKIH UPRAVA I MERE CITY LOGISTIKE	72
<i>Predrag Mihajlović</i>	
MJESTO I ULOGA POSLOVNE LOGISTIKE U FUNKCIJI JAČANJA LOGISTIČKIH SISTEMA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	73
<i>Velibor Paulić, Sanel Jakupović</i>	
MJESTO I ULOGA POSLOVNE LOGISTIKE U FUNKCIJI JAČANJA LOGISTIČKIH SISTEMA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	74
<i>Velibor Paulić, Sanel Jakupović</i>	
OSNOVE METODOLOGIJE RAZVOJA LOGISTIČKIH CENTARA U REPUBLICI SRPSKOJ U FUNKCIJI JAČANJA EKONOMIJE I KOMPETITIVNOSTI	75
<i>Mario Sarić, Boro Dakić</i>	
BASIC METHODOLOGY DEVELOPMENT OF LOGISTICS CENTERS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA TO STRENGTHEN ECONOMY AND COMPETITIVENESS	76
<i>Mario Sarić, Boro Dakić</i>	

ORGANIZACIJA DRUMSKOG SAOBRAĆAJA U LOGISTIČKOM SISTEMU FIZIČKE DISTRIBUCIJE.....	77
<i>Ljiljana Stošić Mihajlović, Petronije Jevtic</i>	
SISTEMI RIVERSNE LOGISTIKE U FUNKCIJI KONCEPTA ODRŽIVOG RAZVOJA I ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE.....	78
<i>Ljiljana Stošić Mihajlović, Petronije Jevtic</i>	
HRVATSKA ISKUSTVA U OPERATIVNOJ PROVEDBI ZRAKOPLOVNE ZAKONODAVNO-SIGURNOSNE REGULATIVE	79
<i>Mirko Tatalović, Jasmin Bajić, Andrej Bajić</i>	
ENERGY MANAGEMENT MODEL – AN INNOVATIVE TOOL FOR BENCHMARKING THE ENERGY MANAGEMENT SYSTEM IN INDUSTRIAL COMPANIES	80
<i>Milan Topić, Karin Tschiggerl, Hubert Biedermann</i>	
MODEL DELEGIRANE SURADNJE KAO SMJER RAZVOJA POLITIKE RAZVOJNE SURADNJE REPUBLIKE HRVATSKE.....	81
<i>Vlatka Bilas, Nina Borovac</i>	
CORRUPTION, CAPITAL ABUNDANCE AND ECONOMIC DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM THE EUROPEAN UNION COUNTRIES.....	82
<i>Vlatka Bilas, Mile Bošnjak, Sanja Franc</i>	
THE EFFECTS OF GLOBALIZATION ON DEVELOPMENT ECONOMICS, AND AN ASSESSMENT OF TURKISH ECONOMY BETWEEN 2002 AND 2012	83
<i>Şahin Çetinkaya</i>	
JAČANJE INOVATIVNOST I KONKURENTNOSTI MSP EVROPSKIM GRANT SREDSTVIMA	84
<i>Dalibor Drljača, Zoran Dimitrijević</i>	
THE IMPACTS OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON MIGRATION ACROSS TURKISH REGIONS: A SPATIAL DATA ANALYSIS	85
<i>Ilyas Oz, Fatih Celebioglu</i>	
KONVERGENCIJA KAO PROCES PRILAGODBE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA EU.....	86
<i>Vinko Kandžija, Tomislav Kandžija, Marko Tomljanović</i>	
A COMPARATIVE SPATIAL ANALYSIS OF THE POSSIBLE EFFECTS OF ECONOMIC CRISIS IN GREECE AND RUSSIA ON PROVINCES IN TURKEY.....	87
<i>Ilhan Korkmaz, Fatih Celebioglu</i>	
MEĐUNARODNA SARADNJA I PROGRAMI „HORIZON 2020“ – OKVIRNI PROGRAM EVROPSKE UNIJE ZA RAZVOJ ISTRAŽIVANJA I INOVACIJA	88
<i>Jovanka Sablijić, Ostoja Travar</i>	
INDUSTRIJSKA ŠPIJUNAŽA KAO ELEMENAT SLABLJENJA PRIVREDNIH DRUŠTAVA	89
<i>Elvis Zukanovic, Aleksandra Vidović</i>	

ULOGA I ZNAČAJ FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U OTKRIVANJU FINANSIJSKIH PREVARA

MILANKA ALEKSIĆ¹, BOGDANA VUJNOVIĆ-GLIGORIĆ²

¹ Panevropski univerzitet „Apeiron“, milanka.s.aleksic@apeiron-edu.eu

² Panevropski univerzitet „Apeiron“, bogdana_vujnovic@yahoo.com

Apstrakt: Sa razvojem svjetskog tržišta dolazi do naglog rasta finansijskih prevara, što umanjuje objektivnost i pouzdanost finansijskog izvještavanja. U nastojanju da se smanji broj prevara i tako vrati povjerenje u finansijske izvještaje, došlo je do nastanka novog pravca u računovodstvu koji se naziva forenzičko računovodstvo. Forenzičko računovodstvo se bavi detaljnim i dubljim ispitivanjem regularnosti poslovanja preduzeća sa svrhom otkrivanja finansijskih prevara, kao i sankcionisanja počinioca, kroz prikupljanje dokaza prihvatljivih za sud.

Radom se želi istražiti potreba razvoja profesionalnog forenzičkog računovodstva, kako zbog porasta tradicionalnog i novog kriminala, tako i zbog nedostatka specijalnih znanja i iskustava postojećih nadzornih i izvršnih tijela u procesu istraga i davanja mišljenja o nedozvoljenim radnjama. Shodno tome, cilj ovog rada je da analizira pojam i cilj forenzičkog računovodstva, kao i da se utvrde poslovi forenzičkog računovođe i odnosi revizije i forenzičkog računovodstva. U tu svrhu korištene su metoda analize i sinteze, dok se kod utvrđivanja predmeta forenzičkog računovodstva koristila metoda deskripcije.

Ključne riječi: Forenzičko računovodstvo, finansijska prevara, forenzički računovođa.

TERAPIJSKI UTICAJ KUPOVINE U SAVREMENOM MARKETINGU I MENADŽMENTU

JANA ALEKSIĆ ANĐELIĆ

Panevropski univerzitet „Apeiron“, jana.s.aleksic@apeiron-edu.eu

Apstrakt: Kupovina je prisutna u svakodnevnom životu ljudi a igra finalnu važnost u svijetu potrošača u marketing menadžment sistemu vrijednosti. U savremenom marketingu i menadžmentu potrebno je svakodnevno baviti se pitanjima kupovine i potrošnje jer su kupovina i potrošnja važne jednako i potrošačima i proizvođačima.

U ovom radu govoriće se upravo o kupovini i njenom terapijskom uticaju.

Cilj ovog rada jeste prikazati analizu terapijskog uticaja kupovine i prikazati važnost bavljenja ovom tematikom i kada je u pitanju muška populacija a i ženska populacija.

Pretpostavka ovog rada jeste da kupovina ima terapijski uticaj na potrošače.

Rezultati istraživanja pokazali su da postoji značajan terapijski uticaj kupovine na potrošače. Kako na pripadnike muške tako i napripadnike ženske populacije.

Istraživanje je pokazalo da se treba posvetiti pažnja ovoj tematici kako u teorijskom tako i u praktičnom smislu. Konkretni rezultati istraživanja omogućavaju praksi marketing menadžmanta da stvara nove metode i strategije za razvoj i unapređenje kompanija kao i podmirivanja potreba potrošača što je cilj svakog ozbiljnog marketing menadžment sistema.

Ključne riječi: kupovina, potrošač, satisfakcija, marketing, menadžment, terapijski uticaj kupovine.

THEREPEUTIC INFLUENCE OF PURCHISING IN MODERN MARKETING AND MANAGEMENT

JANA ALEKSIĆ ANDELIĆ

PanEuropean University „Apeiron“, jana.s.aleksic@apeiron-edu.eu

Abstract: Shopping is present in people's daily lives and has the important role in the world of consumer marketing management system of values. In modern marketing and management systems it is necessary to deal with the daily issues of purchasing because that is equally important to the consumers as well as to the producers.

This paper is about the purchase and its therapeutic impact on a consumers.

The aim of this paper is to show the analysis of therapeutic influence of purchasing and to show the importance of dealing with this matter when it comes to the male population as well as female population.

The assumption in this paper is that purchase has therapeutic impact on consumers.

The results showed that buying has therapeutic impact on consumers on female population as well as on male population.

Research has shown that attention should be paid to this subject in both terms, in theoretical and practical. The concrete results of this study provides to a practice of marketing and management opportunity to create new methods and strategies for developing and improving the companies as well as meeting the needs of consumers which is the goal of any serious marketing's management system.

Keywords: shopping, consumer, satisfaction, marketing, management, purchase and therapeutic effect of buying, buying motives

UPRAVLJANJE RIZIKOM U PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

VLADIMIR ČOLOVIĆ

Panevropski univerzitet „Apeiron“, vladimir.z.colovic@apeiron-edu.eu

Apstrakt: Rizik je budući i neizvesni događaj, odnosno, sa stanovišta privrednog društva, događaj koji može da izazove štetu. Zbog toga je od velike važnosti za privredno društvo da pravilno proceni rizik, da odredi njegovu vrstu, posledice koje bi izazvale njegovo ostvarenje, kao i metode zaštite od tog rizika. Ostvarenje rizika zavisi, na prvom mestu, od njegove prirode. Rizik se može i umnožavati, što otežava njegovu kontrolu. Kontrola rizika i mogućnost uticaja na njegovo ostvarenje, predstavlja jedan od najsloženijih poslova, ne samo privrednih društava, već i svih subjekata u jednom društvu. Rizik uvek pretili, bez obzira iz čega se sastoji i kada se i gde može ostvariti. Veoma teško je definisati vrste rizika, obzirom da rizici imaju više osobina. No, najvažnije je odrediti da li se neki rizik, odnosno, njegovo ostvarenje može preneti na neko drugo lice (osiguravača) ili ne. Drugim rečima, da li jedno privredno društvo ima dovoljno sredstava da „pokrije“ ostvarenje rizika ili ne. Privredna društva poseduju sredstva koja mogu biti dovoljna da se pojedini rizici „smanje“. Isto tako, mnogi rizici se mogu kontrolisati ili eliminisati promenom delatnosti ili smanjenjem broja zaposlenih, itd. U svakom slučaju, u radu se izdvajaju tri metoda kontrole rizika od strane privrednog društva - pravnog lica. To su: metod kontrole šteta, metod finansiranja šteta i metod interne redukcije rizika. Sa druge strane, kontrola rizika će se uspešno sprovesti, ako se izabere i način koji će dovesti do efikasnog upravljanja tim rizikom. Ti načini su različiti u zavisnosti od toga, da li rizik kontroliše privredno društvo ili neko drugo lice. Ti načini su: a) upravljanje rizikom od strane privrednog društva, koje to čini stvaranjem sopstvenih fondova; b) transfer rizika na osiguravajuće društvo, što je najjednostavniji način; c) stvaranje uslova od strane osiguravajućih društava koji uspešno pokrivaju rizike; i d) prenos dela rizika između saosiguravača ili sa osiguravača na reosiguravača, odnosno, prenos portfelja osiguranja. Kao što se vidi, kad se govori o upravljanju rizikom, mora se govoriti i o zaključenju ugovora o osiguranju ovih rizika. U ovom radu se posvećuje pažnja i Direktivi EU „Solventnost II“. U zaključku autor navodi da je za jedno privredno društvo, pre svega, bitno pravilno definisanje metoda upravljanja rizikom.

Ključne reči: rizik, šteta, privredno društvo, osiguranje, „Solventnost II“.

RISK MANAGEMENT IN THE COMPANIES

VLADIMIR ČOLOVIĆ

PanEuropean University „Apeiron“, vladimir.z.colovic@apeiron-edu.eu

Summary: The risk is a future and uncertain event, that is, from the standpoint of the company, an event that can cause damage. It is therefore of great importance to the companies to properly assess the risk, to determine its type, the consequences of the realization of the risk, as well as methods of protection against this risk. The realization of the risk depends, primarily, on its nature. The risk can be multiplied, making it harder to control. Risk control and possibility to influence of its realization is one of the most complex operations, not just for insurance companies, but, also, for all subjects in society. The risk always threatens, no matter what consists and when and where it can achieve. It is very hard to define the types of risk, considering that risks have more characteristics. But the most important is to determine whether a risk, that is, its realization may be transferred to another person (insurer) or not. In other words, does one company has sufficient funds to "cover" the realization of a risk or not. The companies possess assets that may be sufficient that the individual risks „reduce“. Also, many of the risks can be controlled or eliminated by the changing of activities or by reducing the number of employees, etc. In any case, the paper points out three methods of risk control by a company - a legal entity. These are: the method of damage control, the method of funding of damages and method of internal reduction of risk. On the other hand, risk control will be implemented successfully if company choose the way, that will lead to effective risk management. These methods are different depending on whether the risk is controlled by a company or any other person. These methods are: a) risk management by the company, which it does by creating its own funds; b) transfer of risk to the insurance company, which is the simplest way; c) creating conditions by the insurance companies that successfully cover risks; and d) transfer of part of the risk between the co-insurers or insurers to reinsurers, respectively, transfer of insurance portfolio. As we can see, when we talk about risk management must, we must, also, talk about the conclusion of an insurance contract of these risks. Also, this paper pays attention to the Directive EU „Solvency II“. In conclusion, the author states that for one company, first of all, it is essential the correct definition of risk management methods.

Key words: risk, damage, company, insurance, „Solvency II“.

THE IMPORTANCE OF THE RETAIL CREDIT PORTFOLIO FOR ECONOMIC GROWTH OF MACEDONIA

¹EVICA DELOVA JOLEVSKA, ² ILIJA ANDOVSKI

¹ University American college – Skopje, Republic of Macedonia, jolevski2001@yahoo.com

² University American college – Skopje, Republic of Macedonia, iandovski@yahoo.com

Abstract: The aim of this paper is to evaluate the influence of trends in retail loan portfolio on the consumption and economic growth of Macedonia. The consumption of population is one of the components of GDP, and one of its drivers is the retail credit activity. On macroeconomic level, there is wide consensus among researchers that credit activity and quality of portfolio is driven by GDP movements, unemployment ratio and indebtedness of population. Also, vice versa the activities in retail segment influence on consumption and indirectly on GDP. So these two linkages enhance between and can result in negative spiral. Negative movements in GDP influence on the quality of portfolio and higher NPL ratio. And higher NPL ratio results in further decrease in credit activity and has additional negative impact on GDP. Because of that is important to determine the causes of credit activity in this segment. The retail portfolio in the last 4 years in Macedonian banking sector is growing continuously, opposite of other Balkan countries. That is why is important to analyze the past growth of retail portfolio and to determine possible weaknesses because of its future impact on GDP. One of the most important drivers that determine the future credit growth is the quality of retail credit portfolio in the moment. Another important aspect for the portfolio trend will be the interest rate environment. There is clear empirical evidence that low interest environment triggers greater credit activity and vice versa. The analyse of the growth, beside of the type of products, will focus on maturity of retail credit portfolio as a way to decrease the monthly installments and to accumulate greater risk on longer term. Special focus of this paper will be the trend in retail loan portfolio after 2008, when the banking system of Macedonia felt the impact from financial crisis. The activities that were taken by the banking sector then can be some guidelines for future crisis. The retail credit growth will be analyzed by products in order better to understand bank strategies and reasons that contributed for such a growth. Also, the analyse of NPL ratio by product will give answer whether the quality of portfolio by products was one of the key drivers for credit activity.

ISTRAŽIVANJE ZADOVOLJSTVA POTROŠAČA USLUGAMA DELHAIZE GRUPE U SRBIJI

¹ZORKA GRANDOV, ²BILJANA STANKOV, ³MAJA ĐOKIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, zgrandov@hotmail.com*

²*Visoka poslovna škola strukovnih studija Novi Sad, Srbija, vps.biljalazic@gmail.com*

³*Visoka strukovna škola za propagandu i odnose sa javnošću, Beograd, Srbija, spin_on@hotmail.com*

Apstrakt: Delhaize grupa predstavlja jednog od vodećih inostranih investitora u Srbiji gledano prema iznosu uloženi sredstava, a sudeći po prihodu koji ostvaruje na srpskom tržištu zauzima leadersku poziciju među lokalnim tržišnim učesnicima u okviru trgovine na malo prehrambenim i ostalim proizvodima. Kreiranjem atraktivnog investicionog ambijenta u Srbiji, poslednjih godina je došlo do porasta stranih direktnih investicija što je, između ostalog, uticalo i na otvaranje novih radnih mesta pre svega u proizvodnoj, a zatim i trgovinskoj delatnosti. Pored uvažavanja Zakona o stranim ulaganjima i Zakona o trgovini, inostrani investitori koji u Srbiji posluju u okviru delatnosti trgovine na malo posebno moraju poštovati Zakona o zaštiti potrošača i voditi računa o svojim obavezama i dužnostima. Izbegavanje svih oblika nepoštenog poslovanja, uvažavanje definisanih prava potrošača, zaštita interesa i obezbeđenje maksimalnog zadovoljstva su prioriteta za trgovce na malo. Istraživanja se odnosi na privlačnost Srbije kao investicione destinacije, prava i obaveze inostranih investitora kao aktera u trgovini na malo kao i na zadovoljstvo potrošača u toj oblasti. Predmet istraživanja podrazumeva utvrđivanje stepena zadovoljstva potrošača uslugama koje im pruža Delhaize grupa. Opšti cilj istraživanja se odnosi na identifikovanje najznačajnijih grupa faktora koje utiču na zadovoljstvo potrošača, dok poseban cilj istraživanja podrazumeva da se u okviru dobijenih rezultata odredi intenzitet uticaja svakog pojedinačnog faktora da bi se ustanovilo koji faktori ispoljavaju najjači, odnosno najslabiji uticaj na pomenuti predmet istraživanja. U istraživanju je primenjena deskriptivna metoda kako bi se što vernije opisale postojeće činjenice, onakvim kakve zaista jesu, i prikazalo stvarno stanje zadovoljstva potrošača pruženom uslugom od strane Delhaize grupe. U postupku prikupljanja empirijskih podataka ispitanici, odnosno potrošači koji obavljaju kupovine u objektima Delhaize grupe, su se o sopstvenom zadovoljstvu izjašnjavali popunjavanjem anketnog lista.

Ključne reči: Delhaize grupa, strane investicije, trgovina, zadovoljstvo potrošača.

AKTIVNOSTI UNAPREĐENJA PRODAJE U KONCEPTU GLOBALNOG MARKETINGA

¹ALEKSANDAR GRUBOR, ²NENAD ĐOKIĆ, ³NIKOLA MILIĆEVIĆ

¹ *Ekonomski fakultet Subotica, agrubor@ef.uns.ac.rs*

² *Ekonomski fakultet Subotica, djokicn@ef.uns.ac.rs*

³ *Ekonomski fakultet Subotica, milicevic.nikola@ef.uns.ac.rs*

Apstrakt: U okviru poslovanja preduzeća u međunarodnim okvirima, moguće je identifikovati više konceptijskih pristupa međunarodnog marketinga, od kojih je globalni marketing koncept njegova najviša razvojna faza. Za razliku od preostalih tipova marketing orijentacija – izvozne i inostrane, u globalnoj marketing orijentaciji akcenat nije sveden na prodaju proizvoda i usluga preduzeća, odnosno ostvarivanje profitabilnosti putem zadovoljavanja potrošača, već se pored potrošača i profitabilnog zadovoljavanja njihovih potreba, u obzir uzimaju i ostali faktori okruženja kompanije. Na nivou međunarodnog marketing programa potrebno je razmatrati sve instrumente marketing miksa: proizvod, cenu, distribuciju, kao i marketing komunikacije. U vezi sa marketing komunikacijama, moguće je takođe identifikovati postojanje više instrumenata: ekonomske propagande, marketing odnosa s javnošću, lične prodaje, direktnog marketinga, kao i unapređenja prodaje. Pri tome, unapređenje prodaje može biti orijentisano ka potrošačima – kako bi se, između ostalog, povećala svesnost o postojanju proizvoda, motivisali oni koji proizvod ne kupuju na njegovu kupovinu ili povećala tražnja, ali i ka marketing posrednicima – kako bi se prvenstveno povećala dostupnost proizvoda u kanalima distribucije. Takvim aktivnostima se tokom ograničenog vremenskog perioda dodaje vrednost proizvodu ili brendu, kako aktivnostima koje se odnose na njihovu cenu, tako i necenovnim aktivnostima. Međutim, treba imati u vidu i da je savremene marketing komunikacije, ali i celokupno poslovanje kompanije, potrebno posmatrati u kontekstu integrisanih marketing komunikacija, koje karakteriše visok nivo interakcije u komunikaciji između marketara brenda i potrošača, praćen konzistentnošću poruke duž čitavog marketing miksa, od proizvoda do svih instrumenata promocije. Predmet ovoga rada upravo je sagledavanje aktivnosti unapređenja prodaje u konceptu globalnog marketinga. U tom smislu, nakon prikaza osnovnih karakteristika koncepta globalnog marketinga, kao i osnovnih postavki koncepta integrisanih marketing komunikacija, uključujući i odnose unapređenja prodaje sa ostalim instrumentima promotivnog miksa, što sve zajedno predstavlja svojevrsni kontekst u kome je potrebno posmatrati aktivnosti unapređenja prodaje, u radu su prikazani pojedini oblici tih aktivnosti, kao i određene dileme koje se u vezi sa njima mogu javiti.

UTICAJ LOŠIH I NEUSKLAĐENIH ZAKONA NA RAZVOJ OPĆINA U BOSNI I HERCEGOVINI

FATIMA GUŠIĆ

Općina Sapna, fatima.gusic@gmail.com

Apstrakt: Razvoj kao terminološka odrednica je inkorporiran u svim strateškim dokumentima i planovima čiji cilj je razvoj Bosne i Hercegovine. Tim terminom bave se svi nivoi zakonodavne i izvršne vlasti u ovoj zemlji. Kažemo terminom, jer su svakako zastupnicima u parlamentima raznih nivoa puna usta razvoja BiH, entiteta, kantona i općina. Da bi se na pravi način razumio lokalni razvoj potrebna su dva različita pristupa: teorija i praksa. Teorijsko stajalište temelji se na pravnim propisima, odnosno regulativnom okviru koji uključuje zakone. Oni se razlikuju kako od zemlje do zemlje, tako i u entitetima Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu.

Praksa se pak može upoznati ako istražimo direktno provođenje zakona u općinama BiH. Posebno pitanje je, koliko lokalni akteri mogu uticati na lokalne razvojne procese primjenom loših zakona? Drugim riječima, koliko su lokalni razvojni procesi determinisani faktorima na koje lokalni akteri ne mogu značajno uticati? Ti faktori su loši i neusklađeni zakoni koji reguliraju oblast privrede i poduzetništva kao okosnice lokalnog razvoja.

Heterogenost zakona koji zapravo treba da stvore institucionalne i druge pretpostavke za bolji, brži i lakši razvoj ove zemlje je pitanje svih pitanja. Praksa pokazuje da se sprovođenjem takvih zakona lokalni organi vlasti susreću sa mnoštvom problema. Općine dolaze u jedan pravni vakum, jednu pat poziciju u kojoj su nemoćne da na efikasan način omoguće razvoj lokalne zajednice. Upravo su ovi problemi potakli autoricu na odabir teme rada sa ciljem da se dadne naučni doprinos eliminaciji problema lokalnog ekonomskog razvoja, koji tište općine posebno u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Istraživanjem tzv. razvojne zakonske legislative u Federaciji Bosne i Hercegovine pokušat će se ukazati na neophodnost hitnog usklađivanja zakona koji sa jedne strane potiču lokalni ekonomski razvoj, a sa druge strane kočje njihovu efektivnu implementaciju koja treba da doprinese bržem lokalnom razvoju.

Krajnji cilj rada je doprinijeti eliminaciji ovih problema i stvaranju preduslova za efektivno sprovođenje zakona potrebnih za razvoj općina kao jedinica lokalne samouprave.

MARKETING MENADŽMENT U FUNKCIJI RAZVOJA NOVOG PRIVATNOG SEKTORA

MIROSLAVA JEVTIĆ

jevticmira94@gmail.com

Apstrakt: Karakteristike preduzetničkog poduhvata određuju i specifičnost aktivnosti marketing menadžmenta koje kompanija realizuje kako bi ostvarila definisane ciljeve poslovanja. Marketing menadžment baziran na preduzetničkom poduhvatu gotovo po pravilu se fokusira na tri bitna elementa: na promenu, šanse i na organizaciju kao celinu. Pored toga, aktivnosti marketing menadžmenta koje se realizuju na preduzetnički način u savremenoj poslovnoj praksi često podrazumevaju suočavanje sa specifičnim marketing poduhvatima, što u krajnjem dovodi do kreiranja nove, odnosno korigovanja postojeće organizacije marketinga.

Za razliku od tradicionalne realizacije aktivnosti marketing menadžmenta, preduzetnički stil marketing menadžmenta podrazumeva kreativnost donosilaca marketing odluka. Kreativnost marketing menadžera prevashodno se odnosi na adekvatno iskorišćavanje mogućnosti koje se pojavljuju u određenim tržišnim situacijama. Ovakav stil marketing menadžmenta predstavlja više od uvođenja reda u koordinaciju raspoloživim poslovnim resursima, jer podrazumeva kreiranje novog i drugačijeg marketing ambijenta.

Ključne reči: marketing menadžment, preduzetništvo.

MARKETING MANAGEMENT IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT OF A NEW PRIVATE SECTOR

MIROSLAVA JEVTIĆ

jevticmira94@gmail.com

Abstract: The characteristics of entrepreneurial venture also tend to determine the specific features of marketing management activities implemented by a company so as to achieve the defined business target. Almost as a rule, entrepreneurial venture-based marketing management focuses on three essential elements: change, opportunity and organisation as a whole. Furthermore, marketing management activities implemented in an entrepreneurial manner in contemporary business practices frequently imply facing specific marketing ventures, which eventually results in creating new or adjusting the existing marketing organisation.

Unlike the traditional implementation of marketing management activities, the entrepreneurial style of marketing management implies creativity of marketing decision makers. Marketing managers' creativity primarily refers to appropriate use of opportunities arising in a certain market situation. Such a marketing management style represents more than merely introducing order into the coordination of available business resources, as it implies creating a new and different marketing setting.

Keywords: marketing management, entrepreneurship.

WOMEN ENTREPRENEURSHIP TO IMPROVE THE QUALITY OF LIFE THROUGH BEST PRACTICES IN RURAL MICROBUSINESS. A RESOURCES AND CAPABILITIES APPROACH

JOSÉ G. VARGAS-HERNÁNDEZ

*University Center for Economic and Managerial Sciences, University of Guadalajara,
josevargas@cucea.udg.mx*

Abstract: The purpose of this paper is to analyze the case of a joint venture stage to determine the successes and failures undertaken by women entrepreneurship aimed to improve the quality of life. The analysis is based on the theory of resources and skills of entrepreneurship and business. It is intended to answer the question, what were the successes and failures committed by entrepreneurs to run the business plan aimed to improve the quality of life in this particular case? The answers were found relating the situations described in the case with the theories of resources and skills and entrepreneurship. The analysis concludes that the empirical knowledge of entrepreneurs, in this case were not sufficient to direct the business to success, and that the lack of structured knowledge and adequate scientific support for this project strongly directed towards the non-permanence on the market.

Keywords: Entrepreneurship, quality of life, women entrepreneurs, PROMUSAG, resources and capabilities, competitive advantage.

KONCEPT KORPORATIVNOG PREDUZETNIŠTVA U FUNKCIJI POSLOVNOG RAZVOJA

¹JUGO ELVIR, ²ANES CERIĆ, ³DRAGAN PRUSINA

¹*Finius doo, Banja Luka,*

²*SSDBiH, UK,*

³*„Službeni glasnik BiH“,*

Abstrakt: Predmet istraživanja u ovom radu predstavlja sveobuhvatni pristup ekonomije preduzetništva sa akcentom na unapređenje poslovanja primjenom koncepta korporativnog preduzetništva koje podrazumijeva prevazilaženje inercije, rigidnosti, suvišnih pravila, regulacije kao i birokratije u postojećoj organizaciji. Istraživanje u radu upravo polazi od činjenice da preduzeće koje želi upjeh u turbulentnom i kompleksnom poslovnom okruženju mora da u organizacionu strukturu ugradi duh preduzetničkog menadžmenta, odnosno preduzetnički način rukovođenja. Ono mora da usvoji takvu poslovnu politiku koja će organizaciju stvoriti sposobnom za inovacije a samim tim i da održi postojeću konkurentsku prednost. Primjena koncepta korporativnog preduzetništva treba da omogući formiranje uslova za uspješniji tržišni nastup u cilju postizanja konkurentske dominantnosti preduzeća. Osnovni pokretač ovih aktivnosti mora da bude unapređivanje produktivnosti znanja počev od izvršnog rukovodstva, sve do unapređivanje znanja svih zaposlenih u organizaciji. Uspješno poslovanje u 21. vijeku zavisice od odnosa preduzeća prema narastajućoj potrebi za znanjem i primjenom najnovijih tehnoloških dostignuća u upravljanju preduzećem, kao i od sposobnosti za transfer informacija ka ciljnoj grupi potrošača i kupaca na najbrži, najrazumljiviji i najefikasniji način. Kako bismo na najbolji način predstavili koncept korporativnog preduzetništva, analizirali smo sve specifičnosti tradicionalnog preduzetništva kao i specifičnosti savremenog korporativnog preduzetništva koji se ogleda u timskom radu u poređenju sa modelom malog biznisa u čijem se centru nalazi preduzetnik kao inovativni pojedinac. Osim toga analizirani su svi pristupi korporativnog preduzetništva u velikim kompanijama, i proučili postojeće elemente preduzetničke orijentacije čijom adekvatnom kombinacijom i implementacijom u kompaniji možemo stvoriti sve preduslove za veću konkurentsku prednost. Analizom elemenata korporativnog preduzetništva istaknuta je važnost svakog koraka za uspjeh cijelog procesa.

Ključne riječi: korporativno preduzetništvo, poslovni razvoj, konkurentska prednost, tržište

RAZVOJNA POLITIKA I OCENA INVESTICIIONIH PROJEKATA U MSP SRBIJE

¹ MARKO LAKETA, ² JUGOSLAV ANIČIĆ, ³ LUKA LAKETA

¹ Panevropski univerzitet „Apeiron“, *prof.laketa@gmail.com*

² Univerzitet UNION, *ajugoslav@yahoo.com*

³ Visoka strukovna škola tržišnih komunikacija, *luka81@gmail.com*

Apstrakt: Problemi racionalnog investiranja, odnosno efikasnog planiranja i realizacije odgovarajućih investicionih projekata spadaju u ključne probleme razvoja svakog preduzeća. Mala i srednja preduzeća u Srbiji su suočena sa niskom likvidnošću i nedostatkom sopstvenih sredstava za ulaganja u investicione i razvojne projekte. Bez obzira na složenost izbora i često nemogućnost brzog merenja i upoređivanja investicija, investicione odluke se često donose na osnovu intuicije i empirije, a manje na osnovu egzaktnih proračuna. Ne zanemarujući činjenicu da na kraju, posle svih proračuna i merenja, izbor obavlja i investicionu odluku donosi čovek, poštujući i nemerljive faktore koji nisu obuhvaćeni proračunom, a koji bitno utiču na izbor, ostaje činjenica da je egzaktan pristup neophodan, posebno u složenim situacijama u kojima egzistira mnoštvo uticajnih faktora. Investicione odluke u našim preduzećima se i dalje veoma često donose na osnovu intuicije i empirije, a obimne studije, investicioni elaborati sačinjavaju se tek po donošenju odluke, u cilju dobijanja finansijskih sredstava. Zbog toga se investicioni projekti sprovode uz visoko učešće pozajmljenih sredstava, uglavnom kredita, sa visokim kamatnim stopama i kratkim rokovima vraćanja. Takva situacija nalaže neophodnost dodatnog opreza pri oceni rentabilnosti investicionih projekata jer investicioni promašaji nose velike negativne posledice kako na preduzeće, tako i na širi okrug ili granu u kojoj posluje.

Ključne reči: poslovni planovi, razvojna politika, ocena investicionih projekata.

TERMINIRANJE AKTIVNOSTI I OPTIMIZACIJA UTORŠKA MATERIJALA U FUNKCIJI UNAPRIJEĐENJA KVALITETA I RAZVOJA POSLOVNIH SISTEMA

¹MIRJANA LANDIKA, ²RADMILA BOJANIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, landikamir@gmail.com*
²*„M:tel“ Banja Luka, Radmila.Bojanic@mtel.ba*

Apstrakt: Privredni sistem obuhvata veliki broj sistemskih kategorija i aktivnosti, čiji je osnovni zadatak da efikasnom kombinacijom: znanja, ideje, kapitala i tehnologije, omogući zadovoljavanje potreba i zahtjeva korisnika. Ekonomski subjekti privrednog sistema obuhvataju preduzeća, kao ciljom orijentisane sisteme fokusirane na realnu i ekonomski isplativu tržišnu afirmaciju, što podrazumjeva adekvatno prepoznavanje i efikasno zadovoljavanje potreba potrošača.

Privredni sistem ima visok stepen interaktivnosti sa brojnim sistemima, kao što su sistem nauke i tehnologije, globalni privredni sistem, društveno politički – sistem. Privredni sistemi imaju različite nivoe razvijenosti, različitu dinamiku razvoja, različitu efikasnost funkcionisanja.

Opšti cilj privrednog sistema moguće je predstaviti kao formiranje dinamične mreže efikasnih poslovnih sistema koji ga čine, a čije poslovanje postiže maksimalno moguć stepen korisnog dejstva, izražen kao odnos stvarnog rezultata i nivoa angažovanja ograničenih resursa za njihovu realizaciju.

Obezbjeđenje i unaprijeđenje kvaliteta poslovanja određenog sistema nalaže sinhronizaciju širokog spektra aktivnosti unutar samog sistema, omogućava ekspresiju poslovne potentnosti a reflektuje se na razvijenost privrednog sistema kao cjeline. Poslovni sistemi imaju različit poslovni koncept, poslovnu senzibilnost i poslovne kompetencije, a time i različite izvore unaprijeđenja, terminiranje i koordinacija aktivnosti u tehnološki zahtjevnim privrednim granama, kao i optimizacija ulaznih veličina u funkciji postizanja željenog izlaza bazira se na potencijalu optimizacionih modela, čija adekvatna upotreba omogućava podizanje nivoa razvijenosti sistema.

Ključne riječi: efikasno poslovanje, terminiranje, koordinacija, optimizacija, nivo kvaliteta, razvoj sistema.

SCHEDULING OF ACTIVITIES AND OPTIMIZATION OF MATERILA COMSUMPTION AS THE FUNCTION OF IMPROVING BUSNISS SYSTEM QUALITY AND DEVELOPMENT

¹MIRJANA LANDIKA, ²RADMILA BOJANIĆ

¹*Paneuropean Univesity „Apeiron“, landikamir@gmail.com*

²*„M:tel“ Banja Luka, Radmila.Bojanic@mtel.ba*

Abstract: Economic system encompasses a huge number of systemic categories and activities, whose main task is to, by means of efficient combination of knowlage, ideas, capital and technology, satisfy the user requierements and needs. Economic subjects of the economic system include companies, as the goal oriented system focused on the reak and economic profitable market affirmation, which implines adequate acknowlwdgement and efficient satisfaction of user needs.

Economic system has a high degree of interactivity with numerous systems, such as the system of science and tehcnology, global economic system, social – political system. Economic systems have different leels of development, different developement dynamics, different operatio efficiency.

The overall objective of economic system can be presented as the formation of dynamic network of efficient budiness systems, part of the economic system, and whose operations achieve the maximum possible degree of efficiency, expressed os the ratio of achieved results and the level of engagement of limited resources for its realization.

Ensuring and improving the operation quality of a certain system requires synchronization of a wide spectrum of activities within the system itself, enables the expression of business potency, and is reflected on the development of economic system as a whole. Business systems have various business concepts, business sensibility and business competence, and thus different improvement sources. Scheduling and coordination of activities in technologically demanding industries, as well as the optimization of inputs as the function in order to achieve adesired output, is based on the potential of optimization model, whose adequate use enables the increase of system developement level.

Key words: efficiency of operations, scheduling, coordination, optimization, quality level, system developement.

PRIVREDNA DRUŠTVA I SVIJET FINANSIJA SREDINOM DRUGE DECENIJE XXI-OG STOLEĆA

VUK OGNJANOVIĆ

Fakultet za saobraćaj, komunikacije i logistiku, Berane, profesorognjanovic@hotmail.com

Abstrakt: Privredna društva, pri izboru najbolje alternative za upotrebu faktora proizvodnje, koriste dva ključna principa savremene mikroekonomije, odnosno načelo racionalne organizacije poslovanja, te i načelo optimizacije, koje podrazumijeva obim proizvodnje usklađen sa ravnotežnim odnosima ponude i tražnje na tržištu. Zapravo, za ostvarivanje tih ciljeva, ili bliže za dobro upravljanje proizvodnjom i finansijama privrednih društava, potrebne su tri bitne pretpostavke : efikasan pravni poredak, otvorenost prema tržišnom okruženju, te korektna jedinica mjere za robe, imovinu i usluge koje su u razmjeni na tržištu.

Poštena analiza savremenih konsideracija u globalizovanoj svjetskoj privredi, trgovini i finansijama međutim, uvjerljivo svjedoči, da obezbjeđenje tih pretpostavki za privredna društva u zemljama u razvoju i zemljama u tzv. tranziciji, , ako se nešto radikalno u međunarodnim ekonomskim odnosima ne promijeni, zasad je praktično nemoguće. Naime, to vremena agresivne unifikacije, liberalizacije i globalizacije svjetske privrede i finansija, te evidentni i kontroverzni tržišni poremećaji, tj. prljavi i teški udaraci koje i robnim i finansijskim tržištima zadaju moćni monopoli i još moćnije transnacionalne (trgovinske i finansijske - bankarske) kompanije, ne omogućavaju. Uz to, treba imati u vidu, da su ovo vremena najraširenije i najprljavije privredne i "prijateljske" špijunaže u istoriji civilizacije. Kao i činjenicu, da je dramatično težak (i protekcionistički) tretman zemalja u razvoju, a to znači i njihovih privrednih društava, na politički posredovanim međunarodnim tržištima novca i kapitala.

Zbivanja u međunarodnim i nacionalnim finansijama sredinom Druge decenije XXI-og stoleća, ubjedljivo svjedoče, da ovdje nema ništa novo. Nijesu novi ni vrtoglavi usponi transnacionalnih finansijskih i trgovinskih kompanija i pojedinaca u sticanju profita i kapitala, ni dramatični sunovrati sa visina posjedovanja novca i kapitala, ni stvaranje i pucanje bankarskih mehura, ni bankarske prevare i finansijske panike, ni pranja novca i šokantne finansijske krize, ni veze političara s kontroverznim dešavanjima na finansijskim tržištima, ni uticaji finansija na sektor ljudskih prava i razvoj demokratskih struktura... Novo je jedino, i samo to, da je povodom suštine aktuelnih zbivanja na međunarodnim novčanim i robnim tržištima, broj naivnih ljudi, privrednih društava i zemalja, sve manji.

Ključne riječi: privredna društva, globalizacija, zemlje u razvoju, finansijska krize, održiv razvoj.

MANAGEMENT OF FINANCIAL RISKS IN INTERNATIONAL TRADE FINANCING

NADA PETRUSHEVA

FON University, Faculty of Economics, natka.petrusheva@fon.edu.mk

Abstract: Sale of products with delayed payment, i.e. credit supported sale is a major force in international trade and an imperative in today's business world. In the contemporary international commerce market positions and negotiation power have changed mainly in favour of buyers, who on the other hand, regularly request credit – based purchasing. Faced with competition on the global market, sellers intending to sell their goods and services on the market are enforced to offer favourable conditions, which is in fact sale with delayed payment. Presence on the global market offers possibilities for profit-making, but at the same time export-oriented businesses are surrounded by potential risks. The major problem in fact is the re-payment of the receivables, which is a result of the time interval from the moment when the foreign buyer will receive the delivered goods to the moment when he will pay the agreed amount.

Risk management and exposure management or hedging exposure, are applied frequently by financial managers, managing the funds of a company, in order to enable exposure cover and reduce the potential instability for the company. The exposure management in case of foreign currency or exchange exposure represents an integral part of the financial function of the company, which acts globally, primarily multinational companies. International trade transactions are administered in far more complex conditions than those on the local/national market. Therefore, the stress should be on the crucial importance of the economic and financial risk management in the domain of international trade finance.

Key words: financial risks, risk management, financial transactions, foreign currency payment, international trade.

STIMULISANJE RASTA PRODUKTIVNOSTI U FUNKCIJI EKONOMSKOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE

¹STEVO PUCAR , ²NATAŠA ZRILIĆ, ³NEBOJŠA BALABAN

¹ *The Faculty of Economics, University of Banja Luka, stevo.pucar@efbl.org*

² *The Fund for Environmental Protection and Energy Efficiency, natasazr@blic.net*

³ *Bital d.o.o., neso.balaban@gmail.com*

Apstrakt: U svim međunarodnim rang listama konkurentnosti Bosna i Hercegovina je na samom dnu. Tako u izvještaju o konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, BiH zauzima 111. mjesto u 2015. godini i za 24 mjesta je u lošijem položaju nego u 2013. godini kada je zauzimala 87. mjesto (u 2014. godini nije obavljena procjena konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma za BiH). Ovo predstavlja vrlo loš trend za ekonomski razvoj u BiH. U ovom radu smo imali namjeru da definišemo sektore koji imaju najviši nivo i najveći potencijal za rast produktivnosti u BiH kako bismo znali šta je to što vrijedi podržati i ojačati. Metodologija analize koristi poseban indeks produktivnosti koji je se izračunava kao prosjek produktivnosti pojedine privredne grane u odnosu na prosječnu produktivnost cijele privrede. Pored toga, obavljena je i kvalitativna analiza sektora privrede. Rezultati su pokazali da sektor informaciono-komunikacionih tehnologija i sektor gume i plastike imaju najveći stepen produktivnosti, ali prema drugim kriterijumima (zaposlenosti, prihoda, izvoz), oni zaostaju za drugim sektorima. Takođe metalska i prehrambena industrija su sektori sa relativno visokom produktivnošću, što je posebno važno jer ovi sektori imaju visoku zaposlenost, prihode i izvoz. Drvna industrija je jedan od produktivnijih prerađivačkih sektora prema kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi. Proizvodnja obuće i tekstil su sektori koji imaju veliki potencijal za rast produktivnosti, posebno zato što se evropska proizvodnja u ovim sektorima seli sa Dalekog istoka u oblasti bliže EU, i tu BiH ima konkurentsku prednost. Ukupna procjena je da ekonomija BiH relativno dobro funkcioniše, jer su i produktivnost i finansijski pokazatelji uglavnom pozitivni. Dakle, jasno je da je ključni problem nije loša privreda, već je ključni problem što je ta privreda previše mala i, kao takva, ne može generisati dovoljan broj radnih mjesta. Dakle, ako BiH radikalno ne poveća svoje ekonomske aktivnosti, mi ćemo se suočiti sa veoma teškom situacijom u vezi životnog standarda i ugroziti buduće procese integracije u EU.

MODEL UPRAVLJANJA OPERATIVNIM RIZIKOM U BANCI

MONALIZA STOJKOVSKA

Panevropski univerzitet „Apeiron“, moni.bitola@hotmail.com.

Apstrakt: Bez obzira što je operativni rizik već dugo prisutan u bankarskom poslovanju, upravljanje i discipline upravljanja operativnim rizikom su novijeg datuma i predstavljaju predmet koji je u procesu stalnog testiranja i usavršavanja. Sve ovo dolazi od bankarske saznanje o važnosti i značaju procesa upravljanja operativnim rizikom, što je na kraju dovelo do modeliranja ovog procesa, u čijem temelju se nalazi proaktivan pristup upravljanja istim, na svim nivoima u banci. Operativni rizik je prvi put definisan u Bazelu II, gdje je ponuđena i metodologija u procesu upravljanja operativnim rizikom. Većina banaka, kako u BiH, tako i u svijetu, uspješno provode propisane standarde koji se nalaze u Bazel II. Model upravljanja operativnim rizikom je baziran na indentifikovanju, mjerenju, monitoringu i kontroli operativnog rizika. U radu je analiziran model upravljanja operativnim rizikom u banci. Takođe, predložena su poboljšanja postojećeg modela, a u cilju efikasnijeg upravljanja operativnim rizikom u banci. Svrha rada je da se pokaže da upravljanje operativnim rizikom može doprinijeti kvalitetnom poslovanju banke.

Ključne riječi: model, upravljanje, operativni rizik, banka.

SUSTAINABILITY AND DIFFERENTIAL EFFECT IN THE CONSUMER-BASED BRAND EQUITY DEVELOPMENT SETTING

MILIVOJ TEODOROVIĆ

Singidunum University, teomili0103@gmail.com

Abstract: The paper shows that sustainability can have a significant impact on the differential effect that shapes consumers' response to different brands in the marketplace. In particular, the impact is more visible with strong brands, which, in general, have strong, favorable and unique associations. This is a conceptual study on how the elements of sustainability through brand knowledge impact the consumers' impressions, expressed via, perception, experience, attitudes and image of products of the specific brand. The study shows that only strong brands such as those with the significant consumer-based brand equity can successfully enhanced differential effect by sustainability elements.

The impact of sustainability is more visible if it is viewed through the elements of brand knowledge such as recall, recognition, attributes and benefits. Therefore, the proposed model shows the elements of brand knowledge in relationship with the basic building pillars of the sustainability such as economy, society and environment. The model reveals the importance of different benchmarks, significance and relevance maps, incremental concepts and footprints and indexes in molding consumers' attitudes and opinions of brands.

By investigating those different angles of the relationship between sustainability and brand knowledge using exploratory study, literature reviews and discussions the paper draws the picture of sustainability influenced differential effect in the brand equity development setting. The study reveals opportunities, trends and direction in the future development of the mutual relationship between sustainability and consumer-based brand equity. More than that it shows how sustainability creates and captures the value which in turn creates strong brands.

The overall benefit of this paper is to provide marketers with an extra tool and power to create and explore new ways for building strong brands. In doing so, marketers will need to dig deep into the growing set of the brand development concepts, models, theories, tools and frameworks to find sustainability related associations that will resonate with the consumers. As a result, markets will experience a proliferation of strong sustainable brands that satisfy needs of the customers.

Keywords: Consumer-Based Brand Equity, Differential Effect, Sustainability, Sustainability-Based Brand Associations.

ULOGA SISTEMA JAVNIH NABAVKI U UNAPREĐENJU I RAZVOJU PREDUZETNIČKOG AMBIJENTA U BOSNI I HERCEGOVINI

OSTOJA TRAVAR

Panevropski univerzitet „Apeiron“, ostojatrar@gmail.com

Apstrakt: Ovaj rad istražuje mogućnost izučavanja uloge sistema javnih nabavki u unapređenju i razvoju preduzetničkog ambijenta u Bosni i Hercegovini. Cilj cijelog sistema javnih nabavki, jeste stvaranje jedinstvenog tržišta javnih nabavki na kojem potencijalni kupci i dobavljači mogu da konkurišu za ugovore, pod istim uslovima u Evropskoj uniji i Bosni i Hercegovini, te drugim državama koje nisu članice Evropske unije. Ovaj proces liberalizacije ima namjeru stvaranje velikih ekonomski ušteda. Time stimulišu veću konkurenciju među ponuđačima, te i kod drugih aktera u sistemu javnih nabavki da odabiraju najkonkurentnije dobavljače. Ipak, upitno je da li će ovu potencijalnu korist umanjiti i čak nadjačati administrativno opterećenje koje se nameće ugovornim organima. Takođe, postavlja se pitanje u kojoj mjeri su reforme uspjele postići svoje ciljeve fleksibilnost, ekonomsku efikasnost i pojednostavljivanja razvoja preduzetništva. Sistem javnih nabavki i preduzetništvo su ekonomske jedinice privrednog sistema, mogu da opstanu i uspješno se razvijaju samo ukoliko se suoče sa promjenama. Dakle, uloga sistema javnih nabavki u unapređenju i razvoju preduzetničkog ambijenta u Bosni i Hercegovini očigledna je u mnogim segmentima, ali u perspektivi treba očekivati da ponuđači iz Bosne i Hercegovine, imaju mogućnosti da ravnopravno učestvuju na međunarodnim tenderima za dodjelu ugovora o javnim nabavkama, zajedno sa ekonomskim operterima iz Evropske unije.

Ključne riječi: sistem javnih nabavki, jedinstveno tržište, preduzetništvo, unapređenje i razvoj.

KORPORATIVNE FINANSIJE KAO DETERMINANTA KORPORATIVNOG UPRAVLJANJA I ODRŽIVOG RAZVOJA SAVREMENIH POSLOVNIH SISTEMA

OSTOJA TRAVAR

Panevropski univerzitet „Apeiron“, ostojatrar@gmail.com

Apstrakt: Ovaj rad istražuje mogućnost izučavanja korporativnih finansija, s ciljem da polaznicima studija, poslovnim ljudima i svim ostalim sa radnim iskustvom u oblasti privrede se upoznaju sa teorijom i praksom korporativnih finansija, kako da procjene poslovanje kompanije, donesu investicionu i finansijsku odluku, vrednuju akcije i obveznice, razumiju odnos rizika i prinosa, te kreiraju optimalnu politiku poslovanja. Kompetencije koje se stiču u okviru ove oblasti, omogućuje da se: analiziraju finansijski izvještaji, analiziraju strukture kapitala i njen uticaj na vrijednost kompanije, razumije politika dividendi, donesu investicione odluke, steknu osnovna stručna i naučna znanja u oblasti korporativnog upravljanja i korporativnih finansija, radi održivog razvoja savremenih poslovnih sistema, a koje će neposredno doprinijeti jačanju menadžmenta korporativnog upravljanja sa ciljem približavanja Bosne i Hercegovine evropskim integracijama i uključivanju u globalnu privredu. Korporativne finansije razmatraju finansijske odluke korporacije, uz osvrt na ulogu akcionara u tom procesu, finansijski položaj korporacija, funkcionisanje korporacija počevši od vlastitog, tuđeg i akcionarskog kapitala, zatim ispituju dividende koje predstavljaju raspodjelu neto dobitak akcionara u obliku gotovog novca kao nagrada za njihovo ulaganje u korporacije.

Ključne riječi: korporativno upravljanje, finansije, akcije, dividende, vremenska vrijednost novca.

PRODUCTION, COMPETITION AND OPERATIONAL MANAGEMENT FUNCTIONS

¹VLADO NAUMOVSKI, ²MIRKO TRIPUNOSKI, ³MAJA TRIPUNOSKA

¹ American College, Skopje, Republic of Macedonia, naum.vladimir@yahoo.com

² FON University, Skopje, Republic of Macedonia, mirko.tripunoski@fon.edu.mk

³ Graduated Economist, mtripunoska@yahoo.com

Abstract: Any organization, such as factories, service providers or public institutions involved in the system of the economy and public sector have operational functions and are involved in the transformation of raw materials into finished products or transfer of service with them. The management of operational functions concomitant becomes complex activity, due to the impact of development techniques and technologies, backed by managerial philosophy. Disposition of new technologies have a major impact on production and service sectors without omitting any development in the economy. New technologies and management philosophies have changed the nature of competition, which the organizations have become able to quickly respond to market demand. Operational function plays an important role in providing competitive advantage for any organization. The authors of this paper put the main emphasis on purpose and understanding the role of operational functions in creating and maintaining a competitive advantage in the four core areas, such as market knowledge, innovation and technical application, maintaining quality and corporate integration.

Keywords: manufacturing, service, operational access, quality, market.

STRATEGIJA UPRAVLJANJA FINANSIJSKOM FUNKCIJOM PREDUZEĆA

¹NENAD M. VUNJAK, ²JELENA VITOMIR, ³TAMARA ANTONIJEVIĆ

¹*Ekonomski fakultet Subotica, dekanat@ef.uns.ac.rs*

²*Ekonomski fakultet Subotica, dekanat@ef.uns.ac.rs*

³*Ekonomski fakultet Subotica, dekanat@ef.uns.ac.rs*

Apstrakt: U referatu će se definisati mesto finansijske funkcije u odnosu na nabavnu, proizvodnu, prodajnu i investicionu funkciju preduzeća.

Posebno će se staviti naglasak na primarne i sekundarne zadatke finansijske funkcije i upravljanje novčanim sredstvima u okviru obrtnih sredstava preduzeća.

Naglasak će se staviti i na finansijsku analizu preduzeća preko analize prinosnog, imovinskog i finansijskog položaja preduzeća.

Ključne reči: Finansijska funkcija i ostale poslovne funkcije, finansijska analiza, neto obrtni fond, cash flow, finansijska ravnoteža u preduzeću.

FUTURE MAIN CHANGES OF THE VAT SYSTEM IN BIH

WOLFGANG BERGER

Austrian Ministry of Finance, w.berger@bmf.gv.at

Abstract: In June 2015, Bosnia and Hercegovina and the European Union (EU) signed the Association Agreement (AA), which significantly deepens the political and economic ties between the Members of the EU and BiH. BiH is already making very good steps to align their VAT system to the latest EU developments. One of the key changes will be the implementation of changing the place of supply of services which was implemented in 2010 in the EU whereby BiH currently still applies the previous EU system. This Article shows the practical application of the new system which will also be applicable in the near future in BiH after adoption by the BiH parliament. This article is based on the EU VAT Directive 2006/112/EC which was amended by the Directive 2008/8/EC regarding place of supply of services. The mentioned Articles refer to these EU Directives. Nevertheless new BiH VAT law will have the same content and meaning. The Council of the European Union also adopted Implementing Regulations (COUNCIL IMPLEMENTING REGULATION (EU) No 282/2011 amended by (EU) No 1042/2013) which contains further interpretation of the VAT Directive 2006/112/EC. The new system of the place of supply will adopt the new EU rules according to the Directive 2008/8/EC. The main changes will be: In general, under the EU legislation the place of supply of services to taxable persons (B2B transaction) is deemed to be the place where the customer has established his business or, if service is provided to a fixed establishment that the customer has elsewhere, the place where that fixed establishment is located or, in the absence of any establishment, the place where the customer has his permanent address or usually resides. If the services are rendered to non-taxable persons (B2C transaction), the place of supply is deemed to be the place where the supplier has established his business or, where the fixed establishment is located or, where the supplier has his permanent address or usually resides. There are, however, some exceptions to these general rules, where specific rules of the Directive apply.

Key words: VAT system, BiH, EU, new rules

NEUROMARKETING KAO ALAT KOMUNIKACIJE S POTROŠAČIMA

ŽELJKA ZAVIŠIĆ, SENKA ZAVIŠIĆ

Visoka poslovna škola Zagreb, zeljka.zavistic@vpsz.hr

Apstrakt: Istraživanje građe i funkcije mozga, djelovanja umnih procesa, te otkrivanje međudjelovanja fizičkih i umnih stanja predstavlja polje znanstvenog djelovanja, ali primjena tih saznanja i metoda u marketinške svrhe još uvijek nije dovoljno istraženo. Neuromarketing, kao relativno novo polje istraživanja tržišta, izložen je mnogim kritikama i predrasudama. Strahovi koji prevladavaju vezani su za moguću manipulaciju ponašanja potrošača u korist oglašivača ili za tvrdnje da je neuromarketing prijevara koja se može naplatiti.

Neuromarketinškim metodama istraživanja ponašanja potrošača se ulazi u podsvjesni dio ljudskog mozga primajući informacije što se događa u tijelu prilikom izloženosti određenim stimulansima. Provedenim neuromarketinškim istraživanjima se može uvidjeti zašto su neke kampanje uspješnije od drugih.

U radu se pojašnjava neuromarketinški pristup intuitivnog potrošača te se navode i objašnjavaju ključni podsvjesni mehanizmi i procesi koji su temelj neuromarketinških aktivnosti, kao što su: poticanje/"prajming" (eng. priming), aktivacija podsvjesnih ciljeva, emotivni markeri, obrada niskom pažnjom (eng. low attention processing), implicitno pamćenje, implicitno donošenje odluka i drugo.

Opisane su i istraživačke metode kojima se neuromarketinški stručnjaci najčešće koriste, kao što su: praćenje očiju (eng. eye tracking), bihevioralni eksperimenti, elektroencefalografija.

Najznačajnija područja primjene neuromarketinških metoda su: brandovi i brandiranje, novi proizvodi, te dizajn. No pitanje etičnosti neuromarketinških aktivnosti je također stavka kojoj treba posvetiti značajnu pozornost.

Dakle, neuromarketingom se može doći do mnoštva odgovora i zaključaka koji do sada nisu bili otkriveni. Zahvaljujući njemu lakše se dolazi do odgovora kojemu teže svi poslovni subjekti u svijetu, od malih lokalnih proizvođača do svjetski poznatih organizacija.

Neuromarketing daje odgovor što potrošač želi kupiti i na koji način želi da mu se to proda.

Ključne riječi: neuromarketing, podsvijest, emocije, istraživanje, komunikacija

ENERGETIKA I POLJOPRIVREDA: OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE I KONCEPT PROIZVODNJE ZDRAVE HRANE U FUNKCIJI UNAPREĐENJA BIZNISA I ODRŽIVOG RAZVOJA

¹JELENA BIROVLJEV, ²BILJANA ČETKOVIĆ

¹ *Ekonomski fakultet Subotica, birovljev@ef.uns.ac.rs*

² *Ekonomski fakultet Subotica, biljanas@ef.uns.ac.rs*

Apstrakt: Opstanak planete Zemlje usled odnosa čoveka i prirode je pitanje koje se postavlja sve učestalije, a ponudeni odgovori međusobno se razlikuju često toliko da su dijametralno suprotni. Pojavljuje se sve značajnije pitanje održivog razvoja, odnosno razvoja pri kome buduće generacije treba ostaviti makar u takvom položaju kada je raspolaganje resursima u pitanju, u kakvom su bile i prethodne generacije. Da se već skoro zaboravljena tradicija poljoprivredne proizvodnje uvede u ekonomiju neophodno je maksimalno iskoristiti prirodne resurse, geografski položaj, reljef i klimu. Ulaganja u razvoj organske poljoprivrede i iskorištavanje obnovljivih izvora energije koja su usmerena na budućnost i zdravlje ljudi kao i unapređenje životne sredine, neprolaznog su karaktera. Obnovljivi izvori energije predstavljaju neiscrpan vid energije koja se nalazi u prirodi i obnavlja se u celosti ili delimično, stoga je neophodno i obaveza je svih da se ista štedi s obzirom da lako iskoristive energije nema u izobilju i sve je teže dostupna a samim tim i mnogo skuplja. Srbija poseduje značajan energetske potencijal u obnovljivim izvorima energije, koji nije u adekvatnoj meri iskorišćen ili je čak i neiskorišćen, kada je reč o određenim izvorima energije poput vetra ili sunčevog zračenja. Upotreba obnovljivih izvora energije pored ekološkog ima i ekonomski značaj jer može da doprinese razvoju lokalne industrije i povećanju zaposlenosti otvaranjem novih radnih mesta, smanjenju uvoza fosilnih goriva, ali ujedno i da omogući velike uštede domaćinstvima

Ključne reči: održivi razvoj, poljoprivreda, organska proizvodnja, hrana, obnovljivi izvori, energija.

ISTRAŽIVANJE EFIKASNOSTI STUDENTSKE SLUŽBE NA PRIMJERU SVEUČILIŠTA SJEVER, SVEUČILIŠNOG CENTRA VARAŽDIN

¹SANDRA CVETKO, ²ANICA HUNJET, ³GORAN KOZINA

¹*Sveučilište Sjever, sandra.cvetko@unin.hr*

²*Sveučilište Sjever, anica.hunjet@unin.hr*

³*Sveučilište Sjever, goran.kozina@unin.hr*

Apstrakt: Organizacija je skupina ljudi koja svojim naporom omogućuje ostvarenje nekog zajedničkog cilja. Organiziranje je proces koji ima dvije specifične strane, strukturu poduzeća i koordiniranje ljudskim resursima i one su veoma bitne i gotovo nezaobilazne u poslovnoj ekonomiji i suvremenom poslovnom svijetu. U tom kontekstu definicije promatra se i Sveučilište Sjever kao organizacijska jedinica sa svim svojim karakteristikama, odnosno prednostima i problemima. Bilo koja organizacija (proizvodna ili uslužna) ne može se zamisliti i poslovati te opstati na tržištu ukoliko ne vodi računa o pravilnom, pravovremenom i kvalitetnom odabiru organizacijske strukture, ali i održavanju i unapređenju iste. Sukladno rečenom i u organizaciji Sveučilišta Sjever uočavaju se različiti problemi koji sputavaju njegovu učinkovitost. Studentska služba kao jedna od organizacijskih cjelina doprinosi njegovom radu i vrlo je bitno za ukupno zadovoljstvo najvažnijih subjekata, a to su studenti, nastavnici i sve ostale zainteresirane strane.

Dugogodišnjim radom u studentskoj službi, te prethodnim spoznajama, uočilo se da efikasnost poslova koje obavljaju studentske službe nisu na očekivanoj i zahtijevanoj razini, odnosno da je moguće preustrojem i nekim poboljšanjima podići njihovu efikasnost na višu razinu. Efikasnost i učinkovitost studentske službe određena je zadovoljstvom studenata kao i svih zainteresiranih strana, odnosno nastavnika, djelatnika, završenih studenata, poslodavaca, vanjskih suradnika i dr. Rad predstavlja analizu i istraživanje boljeg ustroja u cilju poboljšanja organizacije i efikasnosti rada studentske službe Sveučilišta Sjever.

Nakon uočavanja i definiranja problema za ovo istraživanje pristupilo se prikupljanju podataka i informacija, kako bi se došlo do spoznaje o trenutnom stanju, a koje je načelno definirano kroz postavljene hipoteze. Ovim istraživanjem, putem anketa, ispitalo se koliko su studenti zadovoljni/nezadovoljni uslugama koje im svakodnevno pruža studentska služba. Smatraju li studenti Sveučilišta Sjever da studentska služba kvalitetno pruža usluge i stoji im na raspolaganju? Nakon prikupljenih podataka pristupilo se njihovoj analizi, odnosno proučavanju stanja kako bi se došlo do prijedloga za poboljšanje rada. U tom dijelu rada korišteni su različiti alati i metode kako bi se uočila optimalna varijanta rješenja.

Rezultati istraživanja poslužit će kao putokaz za povećanje zadovoljstva studenata s radom studentske službe i poboljšanje efikasnosti rada studentske službe.

Ključne riječi: studentska služba, studenti, efikasnost, reorganizacija.

MENADŽMENT METODE I KONTROLA SIGURNOSNIH „RIZIK-A“ KROZ PROCJENU PRIMJENE NORME ISO/IEC 27001:2013

NEDIM ČAUŠEVIĆ

Panevropski univerzitet „Apeiron“, nedim.c@bih.net.ba

Apstrakt: Kompanije koje upravljaju sigurnošću informacija posluju na tržištu čiji se ambijent svakodnevno mijenja i to u samom obliku, metodologiji, izgledu, ali i prema riziku. Kada ta atmosfera-ambijent i sam uticaj okruženja postane dominantan u odnosu prema realnim mogućnostima kompanije na to okruženje, tada one zapadaju u zonu tzv “viskog rizika” iz kojih se veoma teško mogu izvući. Razlike između uspješnih i onih manje uspješnih kompanija se ogledaju na način da uspješne kompanije djeluju najprije preventivno, zatim proaktivno na način što konstantno prate promjene u okruženju i odgovaraju na te i takve izazove.

Nadalje, uspješne kompanije prije svega imaju uređenu unutrašnju strukturu, procese, kako formalne tako i neformalne, kulturu kvaliteta, ali se tu stepen rizika dodatno usložjava iz razloga kada kompanija želi da te rizike svede na željeni minimum. Menadžment tim sastavljen od tzv “ekipa za brzo djelovanje” se u takvim rizicima ne ograničava samo na informacije ili pojedinačno na zaštitu ljudi, sredstava, životne sredine ili informacijske sigurnosti već se kao univerzalni i dokazani alat koriste zahtjevima generičkog menadžmenta definisanog u ISO /IEC 27001:2013 i pri izgradnji vlastitog sistema upravljanja. U teoriji je jedan takav integrisani sistem upravljanja skoro u potpunosti definisan i organizacije koje upravljaju informacijama su se skoro uvijek saživjele sa njim.

Ključne reči: rizik, analiza rizika, QFD metoda, ISMS, QMS; EMS; SMK; IMS, ISO 31000:2009.

USMERENJE POLJOPRIVREDE REPUBLIKE SRBIJE KAO GARANT KONKURENTNOSTI KVALITETOM DIRECTION OF AGRICULTURE OF THE REPUBLIC OF SERBIAN AS A GUARANTEE OF QUALITY COMPETITIVENESS

¹DUŠKO TOMIĆ, ²SRĐAN TOMIĆ, ³STANKO BULAJIĆ,

¹*Alfa univerzitet, Fakultet za inženjerski menadžment, dusko.tomic@fim.rs*

²*Alfa univerzitet, Fakultet za inženjerski menadžment, srdjan.tomic@fim.rs*

³*Alfa univerzitet, Fakultet za inženjerski menadžment, stanko.bulajic@fim.rs*

Apstrakt: Funkcionisanje kompanija koje proizvode poljoprivredne i prehrambene proizvode usmereno je ka satisfakciji potreba stejkholdera, posebno potreba potrošača. Kvalitet hrane prilagođen potrebama i očekivanjima kupaca osnovaje opstanka kompanija i njihovog prilagođavanja uslovima na tržištu. Postoji povezanost između kvaliteta i konkurentnosti jer nivo kvaliteta ukazuje i na nivo konkurentnosti. Evropsko tržište nameće obavezu obezbeđenja odgovarajućih standarda i u oblasti proizvodnje hrane. Takođe, globalno okruženje zahteva da se plasman hrane odvija uz pomoć inovativnog marketinga. Poslovni imidž kompanijajača uz poboljšanje eko performansi preduzeća, naročito uz eko marketing. Briga o eko kvalitetu odnosi se na oblast nabavke sirovina, proizvodnje gotovih proizvoda, skladištenja, prodaje, distribucije, odlaganja otpada, informisanja potrošača i eko obeležavanja. Zbog toga i upravljanje ekološkim performansama kompanija postaje jedan od prioriteta upravljanju. Izražena je potreba stvarnog poštovanja prava potrošača, što uključuje i pravo na obeštećenje. Poljoprivreda Srbije ima potencijala za razvoj uz dugoročno očuvanje resursa. Međutim, neophodna su podsticajna sredstva radi ostvarenja evropske i svetske perspektive poljoprivrede, kao i poboljšanje materijalnog statusa poljoprivrednika. Esencijalno je pitanje i razvoj agrarnog preduzetništva uz primenu dobre poljoprivredne prakse.

Ključne reči: konkurentnost kvalitetom, standardi kvaliteta, tržišno okruženje, prava potrošača hrane;

UPRAVLJANJE VODAMA U REPUBLICI SRPSKOJ U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA

¹VELJKO ĐUKIĆ, ²ĐORĐE OKANOVIĆ, ³LJILJANA VUJAKOVIĆ

Panevropski univerzitet „Apeiron“; veljko.n.djukic@apeiron-edu.eu

Panevropski univerzitet „Apeiron“; djordje.okanovic@fins.uns.ac.rs

Univerzitet Novi Sad, ljiljanavujakovic25@gmail.com

Apstrakt: Razvoj sa stanovišta održivosti, kao strateški razvojni prilaz u svijetu u posljednjoj deceniji – nastao je kao neizbježan odgovor na sve veći pritisak na raspoložive prirodne resurse. Ako se izdvoje četiri ključna problema čovječanstva – voda, hrana, energija i životna sredina – uočava se da rješenja i u ostala tri krizna kompleksa odlučujuće zavise od vode: od vode zavisi proizvodnja hrana i energije, a i zaštita životne sredine je najosjetljivija upravo u vodenim eko-sistemima. Upravo zbog te činjenice, da je „voda postala resurs 21. vijeka“, na Dablinskoj konferenciji o razvoju i u Agendi 21 (Glava 1.3.2) definisan je stav: „održivost je postala bazni princip svih razvojnih strategija, naročito u domenu razvoja vodnih resursa“.

Ključni problem, koji jako relativizira vodne potencijale Republike Srpske jeste izrazito velika prostorna i vremenska raspodjela padavina i oticaja. Najsazetije: raspodjela voda je takva da je nema dovoljno tamo gdje je najpotrebnija (u sjevernom dijelu Republike Srpske, u kome su smješteni najvredniji zemljišni resursi i industrijski potencijali), a protoci su najoskudniji u periodima godine (vegetacioni, topli dio godine), kada su potrebe najveće i kada su najozbiljniji problemi zaštite kvalitata voda.

Imajući u vidu činjenicu da u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini su nedovoljni raspoloživi podaci monitoringa, kao i nivo razvoja metode za ocjenu ekološkog statusa, na cijelokupnoj teritoriji Republike Srpske, odnosno u oba oblasna riječna sliva, nije moguće ostvariti punu upredivost i visok nivo pouzdanosti rezultata procjene ekološkog statusa površinskih voda. Do momenta prevazilaženja manjkavosti postojećeg sistema, potrebno je utvrditi metodu koja bi definisala nivo pouzdanosti pri procjeni ekološkog i hemijskog statusa.

Ključne riječi: upravljanje vodama, održivi razvoj, monitoring.

ZNAČAJ POSVEĆENOSTI KVALITETI PRUŽANJA POŠTANSKIH USLUGA I PRIMJENE UPRAVLJANJA TQM (SLUČAJ BH POŠTA)

SAIDA HECO

JP BH Pošta d.o.o. Sarajevo, saidaaheco@outlook.com

Apstrakt: U ovom radu se analizira značaj posvećenosti kvaliteti pružanja poštanskih usluga i primjene upravljanja totalnim kvalitetom procesa (TQM) kontinualnih unapređenja i težnjom ka izvrsnosti u pružanju poštanskih usluga. U uslovima potpune liberalizacije tržišta poštanskih usluga i komercijalizacije poštanskog poslovanja, opstanak javnih poštanskih operatora na tržištu je uslovljen pružanjem usluga visoke kvalitete. Kvalitet pružanja poštanskih usluga se ogleda u fazama prijema, prenosa i uručanja poštanskih pošiljka. Posvećenost kvalitetu usluga predstavlja jedan je od najvažnijih zadataka Sektora za poštanski promet BH Pošta. Poštanski saobraćaj odnosno poštanske usluge u BiH, iako sa izgrađenom infrastrukturom, u značajnoj mjeri gubi tržišno učešće zbog nadlazeće agresivne konkurencije. Konceptcija kvalitete, ogleda se u stavu organizacije prema svojoj ulozi u okruženju, odnosno usmjerenosti organizacije da zadovolji iskazane potrebe i očekivanja kupaca, uz zadovoljenje vlastitih potreba i potreba društva. Jedino organizacija koja prihvaća koncept poslovanja i primjene upravljanja totalnim kvalitetom procesa kao osnovnu filozofiju poslovanja, ugrađenu u sve njezine procese, može tvrditi da ima sistem kvalitete. Poštanska reforma u BiH nameće potrebu da se poslovanje i razvoj BH pošte fokusiraju ka tržišnoj orijentaciji. Pristupivši PostEuropu, BH Pošta iskazala je spremnost za unapređenje kvaliteta svojih usluga. Krajnji cilj je izjednačiti kvalitet pružanja poštanskih usluga u svakom pogledu sa standardima razvijenih evropskih zemalja. Pristupivši PostEuropu, BH Pošta iskazala je spremnost za unapređenje kvaliteta svojih usluga. Krajnji cilj je izjednačiti kvalitet pružanja poštanskih usluga u svakom pogledu sa standardima razvijenih evropskih zemalja. Posvećenost kvalitetu usluga doprinosi zadovoljstvu korisnika usluga, poboljšanju imidža i kreiranju pozitivne slike o preduzeću koje pruža usluge i povećanju profita kao osnovnog motiva poslovanja nekog preduzeća.

Ključne riječi: kvalitet usluga, poštanske usluge, konkurentnost.

CLOUD COMPUTING KAO NOVA POSLOVNA PARADIGMA

¹BAHRUDIN HRNJICA, ²SANEL JAKUPOVIĆ

¹ *Univerzitet u Bihaću, bhrnjica@outlook.com*

² *Pan-evropski univerzitet „Apeiron“, sanel.e.jakupovic@apeiron-edu.eu*

Rezime: Cloud Computing ili računanje u oblaku možemo definisati kao kompjutersku evoluciju započetu prije 30 godina, a predstavlja integraciju nekoliko tehnologija (Autonomic Computing, Grid Computing, Utility Computing and Virtualization) smještenu u udaljenim i čuvanim data centrima. Iako je samo par godina u širokoj upotrebi, uveliko je promijenila način na koji koristimo kompjuter ne samo u poslovnom domenu, već i u drugim društvenim segmentima. Društvene mreže, mobilne tehnologije, te usluge na internetu poput Skypa i drugih servisa za komunikaciju, dijeljenje datoteka i fotografija, industrija zabave i dr. bazirani su na cloud computing tehnologiji, a da toga nismo ni svjesni. U ovom radu prezentirano je nekoliko najčešćih poslovnih scenarija scenarija pri kojem je cloud computing tehnologija najoptimalniji izbor u odnosu na sada već klasičnim klijent-server arhitekturama. Cloud computing platforma koja se u radu obrađuje predstavlja Microsoft Azure, a koja danas predstavlja najkompletniju i najbrže rastuću cloud platform danas.

Ključne riječi: cloud computing, Microsoft Azure, IAAS, PAAS, SAAS.

HOLISTIC APPROACHES FOR LEARNING WITH INFORMATION TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE 21ST CENTURY

KONSTANTINOS KALEMIS

National & Kapodistrian University of Athens, kkalemis@primedu.uoa.gr

Abstract: The integration of information technology into our unique learning environments can be greatly enhanced if we apply constructivist approaches. Such approaches could include, but are not limited to discovery learning, inquiry based learning, play-based learning and making. But they also include listening, reflecting, and taking the time to process. Essentially, we want our learners to become great thinkers. We want learners to take an active role in the learning process and move away from the passive regurgitation of information being passed from a teacher to a student. Effective infusion of information technology into our learning environments is an excellent way to achieve this.

In our world, information technology is not just a means to an end. It more about the information and how we use it that is the most important. How to find it, how to process it, how to use it, and how to build on it. The technology we use facilitates and re-shapes this use of information in many new ways. For instance, no longer are we following learning in a linear fashion, say, based on a textbook. Rather, we are working in flexible frameworks where learners can focus on big ideas, but follow their learning along multiple paths happening all at once in the learning environment.

All too often there is a disconnect between holistic ways of using information technology, and what actually happens in the classroom or learning environment. Sometimes, those who dare to change up the status quo in these ways can also face dire consequences from others who strongly believe in traditional approaches to learning. Further, helping learners to organize themselves and self-regulate takes a lot of time. Sometimes we don't have the time to facilitate personal connections. Other times, technology fails us or we just have a very limited knowledge of technology.

The benefits of holistically integrating information technology include the ability to present information in different ways, engage in collaboration in and build collaboration skills that are required in our world. Building social connections, networking, referencing new information quickly, and building and receiving feedback are also necessary in a globalized world.

It is important to give yourself permission to be bold and innovative based on the needs and interests of your learners. What we want is to integrate holistic strategies in our instructional practice with appropriate technology and appropriate goals. Whether or not the community that your learners are in is considered technologically literate is a

moot point, because other communities are. Our learners will all be going out into the world and will need important skills that absolutely involve technology.

To apply constructivist approaches to the integration of technology, we are facilitating opportunities for students to use technology while also pursuing their own interests and building on their own past experiences. We truly want to create holistic experiences for our students that will honor their differences and interests, while honing in their critical thinking skills for the future.

If we as educators do not understand that technology ourselves, then we will lose the ability to provide necessary learning opportunities for our learners.

NEUROFINANSIJE KAO SAVREMENA NAUČNA NAUKA I INOVATIVNI PRISTUP U FUNKCIJI PRIVREDNOG RAZVOJA

¹DRAGAN KOLEV, ²ANA NJEGOVAHOVIĆ, ³PETAR KREŠIMIR ĆOSIĆ

¹*Panевropski univerzitet „Apeiron“, kolevces@yahoo.com*

²*Ekonomski fakultet Zagreb, ana.njegovanovic@gmail.com*

³*Ročesterski tehnološki institut Zagreb, kresimir.cosic13@gmail.com.*

Apstrakt: Jedan od ključnih momenata u ekonomiji je donošenje adekvatnih ekonomskih/finansijskih odluka koji podrazumeva izbor određene alternative. Značajne stručne i naučne rasprave se vode oko same prirode procesa donošenja odluka kao i o dominantnim faktorima koji na nju utiču.

Istorija ekonomske misli beleži različite pristupe i analitičke izazove pred problemom donošene ekonomskih/finansijskih odluka. U nastojanju da ovaj problem svestrano sagleda naučnici su pored saznanja klasične ekonomske/finansijske teorije uključivali i brojne druge naučne discipline. U poslednje vreme se sve više pažnja savremene ekonomije fokusira na psihološke aspekte ekonomskog ponašanja odnosno na onome što je domen donošenja korporativnih ekonomskih/finansijskih odluka i uloge tržišta. savremena ekonomija sve više pažnje poklanja potrošačkom ponašanju ali i psihološkim faktorima koji utiču na ekonomske odluke. Kao rezultat toga pojavile su se novi teorijski koncepti koji su ponudili nova objašnjenja procesa donošenja ekonomskih/finansijskih odluka. Pored bihevioralne ekonomije (bihevioralne finansije), poslednjih decenija se u akademskoj javnosti pojavio buket disciplina koje su u svom nazivu imale prefiks „neuro“ među kojima su za naš rad naročito značajni neuroekonomija i neurofinansije.

Neuroekonomija/neurofinansije su dinamična i perspektivna polja istraživanja koje spaja koncepte ekonomije/finansija, socijalne i kognitivne psihologije sa neurologijom u nastojanju da se bolje razume sam proces ekonomskog/finansijskog odlučivanja, odnosno mehanizmima i modela donošenja ekonomskih/finansijskih odluka. Na raspolaganju joj stoje neuronaučne tehnike i alati oslikavanja aktivnosti mozga u procesu donošenja ekonomskih/finansijskih odluka kao što su elektroencefalogram (EEG) ili funkcionalna magnetna rezonanca (fMR).

U složenim uslovima ekonomskog privređivanja menadžeri se nalaze pred novim izazovima ekonomskog razvoja. Nastojeći da razreše probleme ekonomske recesije u neuroekonomiji su našli uspešan alternativni oslonac. Imajući ovo u vidu može se reći da neuroekonomija, kao mlada naučna disciplina, predstavlja inovativni pristup koji se može staviti u funkciju privrednog razvoja.

ULAGANJE U ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ – ČIMBENIK PRILAGODBE BOSNE I HERCEGOVINE GOSPODARSKOM SUSTAVU EU

¹DRAGAN MIŠETIĆ, ²MARKO TOMLJANOVIĆ, ³IVAN KOŽUL

Apstrakt: Zemlje Zapadnog Balkana, među koje ulazi i Bosna i Hercegovina, su u proteklom razdoblju bile suočene sa teškim posljedicama rata i previranja te se kao takve teško suočavaju s ekonomskom i društvenom tranzicijom, što rezultira nepovoljnim ekonomsko- socijalnim stanjem. Gospodarski sustavi ovih zemalja su obilježeni visokim stopama nezaposlenostima, sporim rastom BDP-a, starenjem stanovništva te nepovoljnom obrazovnom strukturom. Što za posljedicu veliki broj siromašnih stanovnika te nizak životni standard. U poboljšanju takvog ekonomskoga stanja potrebno je angažirati sve čimbenike društvenog, političkog i gospodarskog života u izradi strategija razvoja i nacionalnih strateških planova. Prevladavanje ovih problema podrazumijeva i pomoć europskih i međunarodnih institucija, posebno u edukaciji i stjecanju novih znanja.

Kao osnovni dugoročni cilj zemalja zapadnog Balkana, u svrhu prevladavanja nepovoljne ekonomske situacije te ostvarivanja konkurentnosti na međunarodnom planu, istaknuto je punopravno članstvo u EU. Europska unija razvila je politiku kojom se podržava postupna integracija država zapadnog Balkana u Uniju. Trenutačno, Crna Gora, Srbija, Makedonija i Albanija imaju status kandidata dok su Bosna i Hercegovina i Kosovo potencijalne države kandidatkinje. Na putu prema ostvarenje punopravnog članstva se ističe uloga znanosti, istraživanja i razvoja, čije je karakteristike i načine provođenja potrebno usmjeravati i prilagođavati zahtjevima EU. Važan cilj zemalja Zapadnog Balkana je postizanje visoke učinkovitosti i inovativnosti, ostvarivanje optimalne razine ulaganja u znanost i istraživanje, povećanje razine obrazovanja te ostvarivanje gospodarskog rasta u svrhu integracije u gospodarski prostor Europske Unije. Područja kao što su razvoj inovativnosti, ljudskih potencijala, znanosti, istraživanja i istraživačke infrastrukture te unaprijeđenje sustava obrazovanja predstavljaju temeljne odrednice modela sustavnoga razvoja gospodarstva zemalja Zapadnog Balkana kao temeljnog uvjeta efikasne integracije gospodarstva.

Zemlje Zapadnog Balkana, pa tako i Bosna i Hercegovina, se nalaze pod utjecajem velikih tehnoloških promjena i pritiskom globalizacije i učinaka koje ona nosi sa sobom. Navedena situacija rezultira problemima i poteškoćama u procesu prilagodbe i upravljanja novonastalim promjenama te stvaranju uvjeta kojima će postići napredak i blagostanje temeljeno na istraživanju i razvoju i njihovoj širokoj uporabi. Suвременa poslovna praksa zahtijeva praćenje diskontinuiranih promjena kroz kontinuirani proces učenja i razvoja alata i tehnika, kako bi se ostvarila mogućnost stjecanja konkurentskih prednosti. Stupanj razvoja gospodarstva Bosne i Hercegovine

predstavlja izazov za primjenu suvremenih i na znanosti i istraživanju utemeljenih rješenja.

Cilj istraživanja provedenog u ovom radu je analizirati kriterije uključivanja u EU te prikazati sadašnju poziciju Bosne i Hercegovine, pružiti pregled teorijskih aspekata ulaganja u istraživanje i razvoj kao čimbenika gospodarskog rasta, analizirati stanje ulaganja u istraživanje i razvoj u Bosni i Hercegovini te predložiti mjere za unaprijeđenje aktivnosti istraživanja i razvoja u Bosni i Hercegovini. Svrha istraživanja provedenog u radu je, pregledom teorijskih postavki te analizom ulaganja u istraživanje i razvoj, dokazati njegovu važnost za ostvarenje gospodarskog rasta u Bosni i Hercegovini, u svrhu prilagodbe gospodarstvu EU.

Ključne riječi: EU, Bosna i Hercegovina, ulaganje u istraživanje i razvoj

EKONOMSKI ZNAČAJ NEŠKODLJIVOG UKLANJANJA SPOREDNIH PROIZVODA ŽIVOTINJSKOG POREKLA I MOGUĆA REŠENJA

¹DORDE OKANOVIĆ, ²VELJKO ĐUKIĆ, ³MILUTIN RISTIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, djordje.okanovic@fins.uns.ac.rs*

²*Panevropski univerzitet „Apeiron“, veljko.n.djukic@apeiron-edu.eu*

³*Univerzitet Novi Sad,*

Apstrakt: Nepoštovanje propisa o neškodljivom uklanjanju otpada životinjskog porekla odražava se na kvalitet zemljišta, vazduha, nadzemnih i podzemnih voda u okolini, odnosno na klimu, te dalje na biljni i životinjski svet i zdravlje ljudi, i na kraju, na celokupni ekosistem.

Neškodljivo uklanjanje nejestivih proizvoda klanja životinja je nezamenljiva veterinarsko-sanitarna i preventivna mera u suzbijanju širenja zaraznih bolesti kod ljudi i životinja. Sve se više naglašava i njena uloga u saniranju i očuvanju životne sredine. Da bi se to ispunilo, javlja se i potreba organizovanog sakupljanja, skladištenja i uklanjanja životinjskih sporednih proizvoda iz stočarske proizvodnje i klanične industrije putem tehničkog prerađivanja u specijalnim fabrikama u kojima se iz ove sirovine dobijaju visokoproteinska hraniva za ishranu životinja ili sirovine za proizvodnju biogoriva (biogas, biodizel) uz potpunu zaštitu životne sredine.

U radu je analiziran značaj neškodljivog uklanjanja sporednih proizvoda životinjskog porekla sa aspekta zaštite životne sredine i ekonomskog aspekta, shodno propisima Evropske Unije, a na osnovu savremenih saznanja nauke u ovoj oblasti. Zagađenost životne sredine, posebno vazduha i vode, može nastati i u procesu uklanjanja uginulih životinja nejestivih sporednih proizvoda i samom preradom u proizvode za hranu za životinje i hemijsku industriju. Istaknuto je da je potrebno da se objekti za preradu animalnih otpadaka tretiraju dvojako: kao proizvodna jedinica u službi zaštite životne sredine, i kao mogući zagađivači životne sredine.

Ekonomska strana ovog problema podrazumeva sakupljanje i neškodljivo uklanjanje velikih količina biološkog materijala, koji iziskuje troškove koji opterećuju proizvodnu cenu dobijenih proizvoda. Ukoliko se otpaci životinjskog porekla ne prerade (recikliraju), oni predstavljaju izgublenu sirovinu za proizvodnju proteinsko-energetskih hraniva, tehničke masti za hemijsku industriju ili visokokaloričnog goriva. Po odredbi Evropske unije, Regulativa No 1609/2009, preradom zdravstveno odgovarajućih nejestivih sporednih proizvoda zaklanih životinja (materijal kategorije 3) mogu da se dobiju: proteinska, proteinsko-mineralna i energetska hraniva za ishranu životinja, tehnička mast, perje za tekstilnu industriju, koža..., a od uginulih životinja (materijal kategorije 2): mesno-koštano brašno kao energent, tehnička mast kao

sirovina za dalju preradu u hemijskoj industriji ili proizvodnju biodizela, biogas, kompost.

Ključne reči: životinjski sporedni proizvodi, neškodljivo uklanjanje, životna sredina, ekonomija.

ECONOMIC IMPORTANCE OF HARMLESS REMOVAL OF BYPRODUCTS OF ANIMAL ORIGIN AND POSSIBLE SOLUTIONS

¹DORĐE OKANOVIĆ, ²VELJKO ĐUKIĆ, ³MILUTIN RISTIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, djordje.okanovic@fins.uns.ac.rs*

²*Panevropski univerzitet „Apeiron“, veljko.n.djukic@apeiron-edu.eu*

³*Univerzitet Novi Sad,*

Abstract: Disrespecting of the rules on safe disposal of polluters reflects on soil-, atmosphere-, surface- and underground water qualities in the neighborhood, i.e. on climate and, further, on plant- and animal kingdoms and on health of human beings or, definitely on the eco-system as the whole.

Safe disposal of the inedible animal wastes is considered as irreplaceable veterinarian-sanitary and preventive measure in suppression of spreading of infective diseases of animals and human beings. Even more and more is emphasized its role in rehabilitation and protection of the environment. With respects of realization of this, appears the necessity of organized collection, storing and disposal of animal by products from slaughtering of animals by their technical processing in specialized plants, which from this raw material obtain high-quality animal feed or the raw materials for biofuels production (biogas, biodiesel) with the complete protection of the environment

The significance of safe disposal of animal products was analyzed from environment protection and economic points of view, according to the rules of European Union, based on contemporary knowledges of science in that domain. It was pointed out that contamination of the environment, especially of air and water, can have their origins in the process of removal of died animals, inedible by-products, and in their processing into feeds or raw materials for chemical industry. It was emphasized that objects for animal wastes processing should be treated from the two aspects: as processing plants serving for the environment protection and as possible environment polluters.

Economic side of this problem implies collection and safe disposal of huge quantities of biological materials that necessitate costs, which have to be incorporated in prices of the obtained products. If wastes of animal origin were not processed (recycled), they represent lost raw material that was possible to incorporate in production of proteinaceous - energetic feed, technical fat for chemical industry or of fuels with high calorific value. According to the European Union directives included in the Regulation No 1609/2009, with processing of sanitary safe inedible by-products obtained during slaughtering of animals (materials Category 3), it is possible to obtain: proteinaceous, protein-mineral and energetic products aimed for animal feeding, technical fats, feathers, skins..., and from died animals (materials Category 2): meat-and bone meal

as an energent, technical fat as raw material for further processing in chemical industry of for production of bio-diesel, and biogas, compost.

Keywords: animal by-products, harmless removal, environment, economics.

PROMOVISANJE ODRŽIVE URBANE MOBILNOSTI U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA

¹VELJKO RADIČEVIĆ, ²MILORAD OPSENICA

¹Gradska uprava grada Niša, Republika Srbija, veljkoradi@gmail.com

²Fakultet za saobraćajno inženjerstvo, Internacionalni univerzitet, Brčko distrikt,
mopsenica@gmail.com

Apstrakt: U svim većim gradovima u poslednjih dvadesetak godina povećao se broj korisnika automobila i intenzitet saobraćaja. Sa povećanim korišćenjem automobila povećali su se neki negativni efekti kao što su saobraćajna zagušenja i veći broj poginulih u saobraćajnim nezgodama, buka, zagađenje vazduha i dr. Svi ovi faktori direktno i indirektno utiču na kvalitet života stanovnika u većim gradovima. Jasno je da se problemi sa zagađenjem mogu smanjiti korišćenjem „čistijih“ tehnologija za pogon motornih vozila. Ostali problemi su povezani sa sve većim korišćenjem motornih vozila i ne mogu se rešiti na taj način. Ti problemi se odnose na uticaje na zdravlje (povrede u saobraćajnim nezgodama i sve manja fizička aktivnost), ekonomiju (velike gužve i produženo vreme putovanja), životnu sredinu (zauzimanje zelenih površina, buka), i na društvo (otuđenje i smanjenje prostora). Savremeni pristupi u rešavanju navedenih problema mogu se naći u principima održivog transporta, koji se razvio kao deo strategije održivog razvoja. Redukovanje upotrebe motornih vozila realizuje se preduzimanjem „mekih mera“, kao što su: korišćenje različitih vidova komunikacije, oglašavanje i reklamiranje i edukacija radi promene mišljenja i ponašanja u saobraćaju.

Ovaj rad, ima za cilj definisanje modela kampanje za promovisanje održivih vidova transporta. U radu je najpre predstavljen i analiziran primer iz prakse, međunarodna kampanja „Dan bez automobila“, a zatim je prikazan jedan pristup definisanju u sprovođenju kampanje za podizanje svesti o važnosti promene „saobraćajnih navika“ i njihovom doprinosu očuvanju životne sredine u gradovima. U vezi sa tim, u radu je predstavljeno istraživanje poznavanja karakteristika održive mobilnosti u jedinici lokalne samouprave od strane odgovornih lica koja imaju značajno učešće u definisanju i sprovođenju politike održivog razvoja transporta. Nakon sprovedenog anketiranja pristupilo se statističkoj obradi materijala, i utvrđen je nizak nivo poznavanja karakteristika održivih vidova transporta na uličnoj i putnoj mreži. U cilju efikasnog sprovođenja politike održive mobilnosti u saobraćajnom sistemu, potrebno je podići nivo znanja odgovornih osoba, nakon toga, pristupiti izradi politike održivog razvoja transporta u okviru koje je, svakako neophodno, uključiti i edukaciju stanovništva.

Ključne reči: održivi razvoj, održivi transport, promovisanje.

SUSTAINABLE URBAN MOBILITY PROMOTION AS A FUNCTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

¹VELJKO RADIČEVIĆ, ²MILORAD OPSENICA

¹*Gradska uprava grada Niša, Republika Srbija, veljkoradi@gmail.com*

²*Fakultet za saobraćajno inženjerstvo, Internacionalni univerzitet, Brčko distrikt,
mopsenica@gmail.com*

Abstract: Over the past twenty years the number of car drivers and traffic levels have increased in all large cities. The enlarged use of automobiles has multiplied certain side effects, such as congestion, growing number of casualties in traffic accidents, noise, air pollution etc. These factors directly or indirectly affect the quality of life of the inhabitants of large cities. It is clear that the pollution problems may be reduced by the use of „cleaner“ technologies in the operation of motor vehicles. The other problems are associated with the increasing use of motor vehicles, and cannot be solved in this way. They are related to the impact on health (injuries in traffic accidents and decreasing physical activity), economy (severe traffic congestion and extended travel time), environment (occupation of green spaces, noise), and society (alienation and space reduction). Modern approaches in solving the above mentioned issues can be found in the principles of sustainable transport, which evolved as a part of the strategy of sustainable development. The reduction of the use of motor vehicles is realized by taking „soft measures“, such as: making use of various forms of communication, announcing, advertizing and education aiming at altered attitude and behaviour in traffic.

This article has an aim to define a model for a campaign that promotes the sustainable modes of transport. The part of the article presents and analyzes a real-world example from an international campaign called „The Car Free Day“. Furthermore, a model has been presented for conducting a campaign that would raise public awareness about the importance of the need to change people’s „traffic habits“ and how this would benefit the protection of the urban environment. With regard to that, the paper presents a research into the knowledge of the sustainable mobility characteristics conducted in a local self-management unit among the responsible persons who have an important role in defining and implementing the policy of sustainable transport development. Upon completion of the survey, statistical data processing was done which revealed a low level of knowledge about the characteristics of sustainable transport types in street and road networks. In order to efficiently implement the policy of sustainable mobility in the transport system it is necessary to raise the level of knowledge of the responsible persons and, after that, develop policies of sustainable transport development which would necessarily include the population education.

Keywords: sustainable development, sustainable transport, promotion.

SAVREMEN TEHNOLOGIJE U ENERGETSKOM SEKTORU U CILJU POBOLJŠANJA POSLOVNIH REZULTATA

¹VLADIMIR SUBOTIĆ, ²VLADIMIR STOJANOVIĆ, ³ARMIN ALIJAGIĆ

Abstrakt: U savremenim uslovima poslovanja, kada su uslužni poslovi značajno nadrasli proizvodne poslove kako prema njihovoj finansijskoj vrijednosti, tako i prema broju zaposlenih, organizacijsko znanje i savremene tehnologije poslovanja predstavljaju ključni resurs uspjeha kompanije, njenog dugoročnog opstanka i razvoja. Aktivnosti i procesi u kompanijama ne mogu da se mijenjaju sami po sebi. Potrebno je da postoji kvalitetan sistem menadžemnta u kompaniji koji će blagovremeno odgovoriti na sve izazove pred kojim se nalazi kompanija i koji će osigurati dugoročan opstana i razvoj kompanije kao i generisanje poželjnog nivoa prihoda i profita. Kako bi se ovi rezultati postigli, kompanija mora ulagati odnosno investirati u savremene menadžerske tehnologije. U savremenim uslovima poslovanja djelovanje navedenih investicija postaje direktnije i konkretnije a pored toga kontinuirano se krati vrijeme sticanja i primjene znanja u smislu ostvarenja boljih poslovnih efekata organizacije u što kraćem vremenskom roku. Na taj način se pred menadžere postavlja još jedan važan izazov a to je pokušaj iznalaženja ravnoteže između kratkoročnih finansijskih rezultata i dugoročnog opstanka, razvoja i rasta organizacije

Predmet rada odnosi se na istraživanje i analizu odnosa između uvođenja savremenih tehnologija u kompanije energetskog sketora i pozitivnog djelovanja ovih tehnologija na rezultate psolovanja kompanija. Istraživanje je obuhvatilo sljedeće segmente analize i istraživanja: (i) identifikovanje, analiziranje i ocjenu savremenih menadžerskih koncepata, odnosno savremenih menadžerskih tehnika u poslovanju kompanije; (ii) identifikovanje i istraživanje stanja energetskog sektora u BiH, i (iii) istraživanje i ocjenu poslovanja i uvođenja savrmenih tehnika poslovanja u kompanije energetskog sketora u BiH.

Ključne riječi: nove tehnologije poslovanja, energetski sektor u BiH, poboljšanje poslovanja

MINERALNA EKONOMIJA U OSTVARIVANJU PRIVREDNOG RAZVOJA I OBEZBEĐENJU POSLOVANJA PREDUZEĆA MINERALNOG SEKTORA

RADULE TOŠOVIĆ

*Katedra ekonomske geologije, Rudarsko-geološki fakultet Univerziteta u Beogradu,
radule.tosovic@rgf.bg.ac.rs*

Apstrakt: Ekonomski problemi kriznog perioda kroz koji zemlja prolazi, zatim problemi funkcionisanja privrede i poslovanja privrednih subjekata u aktuelnim tržišnim uslovima, zahtevaju posebnu sistemsku aktivnost na angažovanju i poboljšanju funkcionisanja bazičnih privrednih grana. Geološka istraživanja i prateća eksploatacija različitih mineralnih sirovina rezultiraju rezervama metaličnih, nemetalnih i energetske mineralnih sirovina, koje imaju karakter bazičnih inputa u proizvodne kapacitete mnogih privrednih grana. Od stepena njihovog obezbeđenja zavisi uspešnost funkcionisanja najvećeg dela privrede zemlje i realizacije brojnih privrednih i stratejski značajnih planova i projekata. Kao posebno ilustrativni mogu se navesti: energetika, mašingradnja i metalni kompleks, građevinarstvo, putogradnja i izgradnja velikih infrastrukturnih objekata, autoindustrija, vojna industrija, zatim petrohemijska, vatrostalna, keramička, opekarska industrija, potom elektroindustrija, informacione tehnologije i telekomunikacije, vodosnabdevanje, poljoprivreda, stočarstvo i dr. Osim direktnog značaja za materijalnu proizvodnju različitih mineralnih proizvoda, mineralne sirovine su značajne i kao polazna materijalna karika, odnosno kao komponente za mnoge različite finalne proizvode, bez kojih se isti ne mogu proizvoditi. Uspešno funkcionisanje mineralne ekonomije zemlje sa kvalitativno-kuantitativnim obezbeđenjem rezervi određenih mineralnih sirovina je preduslov ostvarivanja specijalističkih planova i projekata razvoja brojnih zavisnih privrednih grana. Sa uspešnom mineralnom ekonomijom je povezana i uspešna poslovna aktivnost preduzeća, koja se bave kako istraživanjem, tako i eksploatacijom, ali i tehnologijom prerade mineralnih sirovina, proizvodnje mineralnih proizvoda i proizvodnje gotovih proizvoda sa mineralnim komponentama. Osim toga aktivnost mineralnog sektora omogućuje privrednu aktivnost preduzeća iz niza pratećih usluga, kao što su trgovina, ugostiteljstvo, hotelijerstvo, transport, komunikacije i dr. Pri tome se može naročito analizirati veza mineralne ekonomije i dve, za evropske integracije, posebno značajne oblasti, a to su energetika i ekologija. U delu sa energetikom je naročito bitno obezbeđenje dovoljnih količina energenata, odnosno smanjenje energetske zavisnosti, kroz proizvodnju dovoljnih količina uglja kao termo- i elektroenergeta, ali i proizvodnja dela potrebnih količina nafte i gasa iz domaćih ležišta, s obzirom na naftno-gasnu potencijalnost područja zemlje. U oblasti energetike postoje povoljni preduslovi za uspešno privredno funkcionisanje velikog broja različitih preduzeća i upošljavanja nove radne snage, radi obavljanja poslovnih zadataka i ostvarivanja egzistencije porodica zaposlenih radnika. U delu, koji obuhvata ekologija,

među mineralnim sirovinama se mogu izdvojiti: (a) ekološki negativne; (b) ekološki neutralne; i (c) ekološki pozitivne mineralne sirovine. Za ekološki negativne mineralne sirovine su povezani štetni uticaji na medije životne sredine, i one prevashodno uključuju metalne mineralne sirovine npr. bakar, olovo, cink, živu, antimon, uran i dr. Ekološki neutralne mineralne sirovine obuhvataju mineralne sirovine bez izraženog uticaja na životnu sredinu. Ekološki pozitivne mineralne sirovine obuhvataju niz sirovina, koje imaju pozitivno dejstvo u delu sa uklanjanjem štetnih posledica nekih drugih mineralnih sirovina i na taj način omogućuju vraćanje životne sredine u prvobitno stanje. Sa navedenim privrednim aktivnostima su povezana i veoma značajna pitanja obezbeđenja potrebnih investicija i neophodnih preduslova za njihovo privlačenje, zadržavanje i realizaciju, kao značajnog preduslova za omogućavanje privrednog, ekonomskog i društvenog razvoja zemlje.

QUALITY MANAGEMENT, A VITAL ISSUE FOR EFFECTIVE MANAGEMENT

¹ MIRKO TRIPUNOSKI, ² VLADO NAUMOVSKI, ³MAJA TRIPUNOSKA

¹ FON University, Skopje, Republic of Macedonia, mirko.tripunoski@fon.edu.mk

² American College, Skopje, Republic of Macedonia, naum.vladimir@yahoo.com

³ Graduated Economist, mtripunoska@yahoo.com

Abstract: Quality management is a philosophy of management, which emphasizes the need to improve the products and services, with a target goal for better exploitation of the resources of the organization, in seeking continuous improvement in the quality and performance of processes, products and services of an organization. Mainly stronghold of quality management is the focus on buyers as a fundamental component of development strategies and market competition. However, the management of quality in organizations is facing with dilemmas where managers prefer to organize day-to-day activities in a predictable and routine manner in which the change of stability is the natural order of things in the global living space of current operations. In that way the organizations hardly open space for installation changes by reducing their ability to apply innovation and increase efficiency in its operations. The authors of this paper put emphasis on the question: “Why do most changes in management quality are slow and in a meantime performed gradually?” But organizations in the global economy require rapid and radical changes in the direction of using new techniques and technologies, introducing new products and services, development of applicable strategy and structure, their identity and culture. Thus these four types of changes basically realize competitive advantage where managers can ensure that each of the necessary ingredients for changes in management quality is affordable and applicable to all systems of organization. Using technical innovation as the organic tissue structure to encourage the autonomy of employees in the flow of ideas from the bottom up is of interest to most organizations. The changes in the strategy and the structure in Quality Management where the access, from the top-down is particularly applicable is in the domain of the administration that assumes responsibility for restructuring changes, objectives and control systems. The culture, cultural identity and the changes basically belong generally to the top managers in reengineering, the change of horizontal forms of organization and the organizational diversity and organization that teaches and directs the development of human and social aspects and uses the knowledge of the science of behavior aiming to bring real change in attitudes and communications with consumers in quality control. The implementation of systems, methodology and metrology as quality system builds confidentiality to what can be measured, because new technologies have made the quality of products and services to the lowest measured values. Today's organizations require strong leadership to guide these processes that are vital for consumers.

Keywords: management, quality, efficiency, application, products, services.

MOGUĆNOSTI UPRAVLJANJA PROCESOM DUBOKOG IZVLAČENJA DIJELOVA SLOŽENE GEOMETRIJE

¹TOMISLAV VUJINOVIĆ, ²SRBISLAV ALEKSANDROVIĆ, ³MILENTIJE
STEFANOVIĆ, ⁴DRAGAN ADAMOVIĆ

¹*Panевropski univerzitet „Apeiron“, tomo.vujinovic@yahoo.com*

²*Fakultet inženjerskih nauka Univerziteta u Kragujevcu, srba@kg.ac.rs*

³*Fakultet inženjerskih nauka Univerziteta u Kragujevcu, stefan@kg.ac.rs*

⁴*Fakultet inženjerskih nauka Univerziteta u Kragujevcu, adam@kg.ac.rs*

Apstrakt: Tehnologija obrade lima dubokim izvlačenjem kod velikoserijske proizvodnje različitih mašinskih dijelova, ima velike prednosti u odnosu na ostale tehnologije obrade i zbog toga zauzima značajno mjesto u savremenoj industrijskoj proizvodnji. Duboko izvlačenje dijelova složene geometrije zbog svoje složenosti naponsko-deformacionog stanja, spada u obradne procese koje je vrlo teško kontrolisati tj. sa kojima je teško upravljati. Zbog toga je ova problematika često predmet izučavanja i usavršavanja (prizvodnja limova sa boljim mehaničkim i tribološkim svojstvima, razvoj i proizvodnja novih maziva, razvoj tehnika numeričke simulacije, razvoj i primjena sistema upravljanja itd.). Dosadašnja izučavanja i praksa su pokazali da se kod ovih procesa upravljanje može vršiti promjenom samo dva značajna parametra: silom držanja (odnosno specifičnim pritiskom na držaču) i visinom zateznog rebra. U cilju traženja sistema upravljanja tj. odgovarajućih parametara, razvilo se i realizovalo više sistema.

U radu se razmatraju dva osnovna realizovana sistema upravljanja ("closed loop" i "open loop") kod kojih su upravljajuće promjenljive sila držanja i visina zateznog rebra. Upravljanje promjenljive kod sistema sa povratnom spregom (closed loop) održavaju se u određenim granicama odgovarajućom promjenom sile držanja i visinom zateznog rebra, dok se kod otvorenog sistema (open loop) upravljane promjenljive održavaju odgovarajućim priraštajima sile držanja i visine zateznog rebra.

Osim ovih razmatranja realizovanih sistema upravljanja, u radu su dati i rezultati sopstvenih istraživanja (zavisnosti vučne sile od pritiska i visine zateznog rebra pri različitim kontaktnim uslovima) koji se uz prethodno definisanje optimalnih zavisnosti vučne sile od hoda (ili vremena) kombinacijama funkcija pritiska i zateznog rebra (uz ostale uslove), mogu postići zadate (optimalne) funkcije vučne sile.

KONCEPT EKOLOŠKIH TEHNOLOGIJA PLASTIČNOG OBLIKOVANJA METALA U RAZVOJU SAVREMENIH PROIZVODNIH SISTEMA

¹TOMISLAV VUJINOVIĆ, ²MILENTIJE STEFANOVIĆ, ³DRAGAN
ADAMOVIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, tomo.vujinovic@yahoo.com*

²*Fakultet inženjerskih nauka Univerziteta u Kragujevcu, stefan@kg.ac.rs*

³*Fakultet inženjerskih nauka Univerziteta u Kragujevcu, adam@kg.ac.rs*

Apstrakt: Razvoj tehnologija plastičnog oblikovanja (TPO) metala podrazumijeva i usaglašavanje sa savremenim zahtjevima za uvođenje tzv. „čistih“ proizvodnih postupaka, koji se temelje na: očuvanju bazičnih resursa i materijala, optimalnoj konstrukciji proizvoda i proizvodnji, smanjenju potrošnje energije i zaštiti čovjekove okoline. Korišćenje ekološki prihvatljivih materijala i maziva je samo jedan od aspekata globalnog pristupa u oblasti TPO.

U radu se posebno razmatraju napredne TPO, usaglašene sa postupcima proizvodnje po principima tzv. oblikovanja na završnu formu (Net shape forming), koje omogućavaju značajnu uštedu u materijalu i ekološki su prihvatljive. Međutim, zbog obrade u uslovima visokih radnih režima, neophodno je u potpunosti obezbijediti optimalne uticaje osnovnih komponenti obradnog sistema - mašine, alata, materijala i triboloških uslova. Na primer, upotreba savremenih čvrstih maziva sa tzv. nosećom prevlakom, pri nanošenju i uklanjanju zahtijeva upotrebu rizičnih supstanci sa aspekta očuvanja životne sredine. U ovakvim slučajevima, reinžinjerinng procesa obrade se mora uskladiti i sa zahtjevima ekološke prirode.

Takođe se, pored pregleda izučavanja u ovoj oblasti, navode i rezultati sopstvenih istraživanja, sa preporukama za korišćenje ekoloških komponenti obradnih procesa, u različitim postupcima TPO - pri hladnom kovanju, preradi limova i sl.

CARINSKA VRIJEDNOST U BOSNI I HERCEGOVINI U SKLADU SA STO SPORAZUMOM O VRIJEDNOSTI, EVROPSKOM REGULATIVOM I INSTRUMENTIMA I ALATIMA SCO-A

OGNJEN ALAGIĆ

Uprava za indirektno oporezivanje BiH, ognjen.alagic@uino.gov.ba

Apstrakt: Kao zemlja u tranziciji Bosna i Hercegovina se nalazi pred brojnim izazovima na putu ka Evropskoj Uniji, između ostalog i stvaranju moderne i dobro organizovane carinske administracije. Problem utvrđivanja carinske vrijednosti se sam po sebi nameće kao primaran, uzimajući u obzir da je isti u direktnoj vezi sa obračunom indirektnih poreza i prilivom prihoda u budžet. Istraživački rad u pomenutoj oblasti ima za cilj da na jedan stručan, profesionalan i objektivan pristup problemima pokuša da iste sagleda i na njih ponudi odgovore. Izazov za istraživački rad na ovom polju autor je između ostalog pronašao i u činjenici da su, i pored metoda za utvrđivanje carinske vrijednosti koja su međunarodno priznata pravila, nacionalne regulative kao i ogromnog iskustva, carinski službenici često nemoćni i nemaju kvalitetan i jasan odgovor u pojedinim slučajevima.

Koristeći se Sporazumom o vrijednosti Svjetske trgovinske organizacije, regulativom Evropske Unije, instrumentima i alatima Svjetske carinske organizacije kao i dugogodišnjim radnim iskustvom autora u carinskoj administraciji, pokušano je da se doprinese boljem razumijevanju pomenutog instituta. Dodatnom analizom nacionalne legislative na polju carinske vrijednosti autor istraživački izlaže postojeće stanje i u samoj praksi, navodeći konkretne primjere koji prate pojedine probleme i eventualne mogućnosti za njihovo pravazilaženje.

Na osnovu prethodnog, iznešeni su prijedlozi i sugestije koji bi doveli do kvalitetnijeg i sveobuhvatnijeg pristupa utvrđivanju carinske vrijednosti kao što su teškoće sa kojim se svakodnevno suočava carinska služba BiH vezano za umanjenja vrijednosti za robe porijeklom iz Azije i nedostatak dokumentacije, problem pribavljanja informacija na osnovu međunarodnih sporazuma, naknadnu kontrolu u carinskom postupku, ljudske resurse, diskreciona ovlaštenja carinskih službenika, baze podataka (upravljanje ruzikom), sudske odluke i međunarodnu razmjenu informacija o carinskoj vrijednosti.

Na kraju, autor zaključuje da je carinska vrijednost rijetka oblast za koju se može tvrditi da je bilo koja donešena odluka vezano za predmetnu tematiku, uzimajući u obzir međunarodnu regulativu i nacionalno zakonodavstvo, uslovno, uvijek mogla biti i drugačija. Odgovornost za pronalaženjem adekvatnog balansa u svakom konkretnom slučaju, uzimajući u obzir prava i obaveze carinske administracije, sa jedne i privrednog subjekta, sa druge strane se uvijek nameće kao imperativ.

Ključne riječi: carinska vrijednost, STO Sporazum o vrijednosti, SCO instrumenti i alati na polju carinske vrijednosti, Carinska unija EU, međunarodni trgovinski sporazumi BiH, Uprava za indirektno oporezivanje.

AVIOKOMPANIJE I SUSTAVNO UPRAVLJANJE POSLOVNIM RIZICIMA – IZAZOVI CROATIA AIRLINESA

¹JASMIN BAJIĆ, ²MIRKO TATALOVIĆ, ³KREŠIMIR KUČKO

¹*Croatia Airlines, jasmin.bajic@croatiaairlines.hr*

²*Hrvatska agencija za civilno zrakoplovstvo, tatalovic.mirko@gmail.com*

³*Croatia Airlines, kresimir.kucko@croatiaairlines.hr*

Apstrakt: Industriju avioprijevoza karakterizira visok stupanj ovisnosti o stanju ekonomije uz osjetljivost na ciklične i sezonalne promjene, te različite šokove u okruženju. Značajni financijski gubici obilježili su avioindustriju na globalnom nivou u prvom desetljeću ovog stoljeća. Problemi u poslovanju su proistekli prvenstveno iz velikog povećanja cijena mlaznog goriva, a eskalirali su svjetskom financijskom krizom 2008./2009. godine. Stoga su aviokompanije bile primorane na značajne strukturne promjene kako bi optimizirale troškovnu strukturu te napravile iskorak ka uspješnijem korištenju prihodovnih potencijala. Sve se to događa u kontekstu deregulacije i liberalizacije tržišta te posljedično velikog rasta konkurencije. Procese prilagodbe aviokompanija novonastalim uvjetima obilježili su restrukturiranje, konsolidacija kroz spajanja i akvizicije, privatizacija, ali i bankroti. Sustavno upravljanje rizicima u avioindustriji ima višedimenzionalan karakter koji obilježavaju prvenstveno elementi međunarodne regulative kada su u pitanju visoki standardi sigurnosti i sigurnosne zaštite operacije i održavanja zrakoplova. Krizno okruženje je vodilo ka stvaranju snažne potrebe da se i u neoperativnim segmentima poslovanja uspostavi sustavno i integrirano upravljanje rizicima kako bi se osiguralo identificiranje rizika i ublažavanje mogućih negativnih posljedica gdje god je to moguće, iako mnogi rizici ostaju izvan pune kompanijske kontrole. Teškoće u poslovanju Croatia Airlinesa, izazvane visokom razinom financijskih gubitaka u poslovanju, eskalirale su u periodu 2008.-2010. godina, a tijekom 2011. godine, gubici su dostigli razinu kapitala. Razlozi teškoća Croatia Airlinesa, kao i oslabljene konkurentske pozicije, prvenstveno proizlaze iz nepravovremene i neučinkovite prilagodbe dinamičkim promjenama okruženja u uvjetima liberalizacije hrvatskog zrakoplovnog tržišta. To je dodatno efektuirano krizom avioprijevoza na globalnom, europskom te hrvatskom tržištu praćenom financijskom krizom i recesijom u Hrvatskoj i ekonomijama zemalja koje su glavna tržišta za putovanja u Hrvatsku, s naglaskom na turizam. Provedba restrukturiranja kompanije bila je nužna kako bi se, sukladno europskoj regulativi i praksi, Croatia Airlines pripremio za dugoročno održivo poslovanje, a pozitivni financijski rezultati u 2013. i 2014. godini potvrda su ispravnosti pristupa. U tom kontekstu, Croatia Airlines je paralelno s dovršetkom odobrenog programa restrukturiranja pokrenuo dodatno unapređenje prakse proaktivnog pristupa upravljanju rizicima, čije su osnovne komponente prikazane u ovom radu, a koji ima za cilj unapređenje konkurentske pozicije kompanije na

hrvatskom, regionalnom i europskom tržištu avioprijevoza kao pretpostavke održivosti budućeg razvoja i rasta.

Ključne riječi: Upravljanje rizicima, avioindustrija, ekonomska kriza, strategija, Croatia Airlines.

CUSTOMS RISK MANAGEMENT – TIME OF DECLARATION PROCESSING BY CONTROL CHANNELS

BRANKO DAVIDOVIĆ¹, VLADIMIR STOJANOVIĆ², VELIBOR PEULIĆ³

¹*dipl.inž. saob., iwtbg@beotel.net,*

²*dipl.ecc. maestros@eunet.rs*

³*dipl.inž.saob, Velibor.m.peulic@apeiron-edu.eu*

Abstract: Dealing with large scope of turnover across the borders, Customs authorities should balance the level of controls and interventions, on the one, and the time and costs related to declaration processing, on the other hand. Modern customs control systems should be based on selectivity approach and risk management.

Risk management as a new approach in organizing and controlling Customs activities, is a complex process which starts with identification, analyzing and evaluation of possible risks, and continues with treating of selected risks by adoption of risk indicators and profiles. Risk indicators and profiles are main tools that help Customs authorities to decide whether the persons, cargo and means of transport should be treated as high-risk or low-risk ones. High-risk persons, goods and means of transport are subject of high-level controls and interventions; despite of low-risk ones that receive high-level trade facilitation.

The main goal of this paper is to analyze the importance of risk management approach for straightening Customs performance quality, with special emphasize on the time of processing of import declarations. Using statistical methods, calculations will be made on the impact of selected control channel for customs clearance on the time on import declaration processing. The results of this research will refer to the expectations on the processing time for import declarations when using different customs control channels.

Keywords: risk, risk management, processing time, customs declaration, import, customs channels, Republic of Macedonia

NEKI TEHNIČKO-EKONOMSKI ASPEKTI PRUGA ZA VELIKE BRZINE

¹BRANKO DAVIDOVIĆ , ²MILIVOJE VUKOVIĆ

¹*Visoka tehnička škola strukovnih studija Kragujevac, iwbtg@beotel.net*

²*Železnice Srbije, milivoje.vukovic1982@gmail.com*

Apstrakt: Danas u svetu veliki broj zemalja ima u eksploataciji pruge za velike brzine, grade nove i/ili vrše rekonstrukciju postojećih pruga jer vide stimulans za razvoj svojih država sve u skladu sa međunarodnim i domaćim sporazumima i dokumentima (AGC/AGCT, ETCS, GSM-R mrežama, SEEC, SEETO, Strategijom saobraćaja Republike, Master planom, Akcionim planom). Ukupna dužina pruga za velike brzine u svetu iznosi preko 20000 km. Evropa u 2014 raspoláže sa 11419 km, pod rekonstrukcijom 6330 km, planirano je do 2020 godine daljih 6321 km što ukupno iznosi 24070 km. Procenjuje se, da će do 2025 godine u svetu biti preko 45000 km pruga za velike brzine. Reč je o prugama za tzv. „InterCity Rail Passenger Service“ putnički i uslovno pogodnim za teretni saobraćaj. Pod pokroviteljstvom UICa, železničkih uprava i drugih organizacija, svake godine se širom sveta organizuju konferencije vezane za pruge velikih brzina na kojima se mogu videti iskustava i dalje perspektive razvoja.

Osnovni problem pruga za velike brzine nije tehnološki, već ekonomski, koji se ogleda u vrlo visokim troškovima gradnje infrastrukture. Na koridorima sa nedovoljnim brojem putnika odnosno niskom gustinom saobraćaja, troškovi po putniku su izuzetno visoki, koji ne daju finansijsku stabilnost i ekonomsku opravdanost izvodljivim jer investicije imaju sumnjiv karakter. Ključno pitanje je, da li su očekivane prednosti veće od troškova gradnje i eksploatacije u prugu za velike brzine, odnosno da li država želi takvu prugu i da li je spremna da i dalje plaća subvencije železnici. U daljem radu biće date neke činjenice koji mogu uticati na konačnu odluku gradnje.

Ključne reči. Pruge, iskustva, uslovi gradnje, ekonomski razvoj.

COST REDUCTION OF THE BULK FREIGHT TRAFFIC BY ELECTRIFIED RAILROADS

INKOV YU.M., SACHKOVA E. V., FEOKTISTOV V. P. (RUSSIA, MSURE)

Akademije elektrotehničkih nauka Rusije, zoran.avramovic@sf.bg.ac.rs

The EMUs and electric locomotives perform the main volume of freight traffic in the developed countries. It is characteristic for the European countries as well as for the Russian federation that about half the mileages of the national railway networks are electrified but they carry about 80% of the turnover gross including all types of services (freight and passenger).

The macroeconomic indices show that taking into consideration the manufacturing chain the transport costs amount to around 14-16% of the total cost of the products of the mass industrial production.

The specific nature of the Russian railways is that they carry the main bulk of traffic in the country – about 75% of turnover net (the rest is carried by automobile and water transport).

According to their volume and profit, the passenger services are not dominant for the Russian railways. Only the regular mass freight services like coal for power stations and metallurgy, ore and timber bring the steady income. They provide the full wagonload. Their large-scale implementation allows blocking of full-weight trains with tough schedule, minimum time losses at loading and unloading and in the run.

The analysis of the economic situation of the Russian railways demonstrates that the energy costs make the considerable part of the operating costs and are rapidly growing. A number of technical, organizational and economic measures were developed to reduce the specific energy consumption. They are to be taken in the existing system of mass freight services. It does need considerable investments but can provide about 8-9% energy consumption decrease.

REGULATIVNI OKVIR GRADSKIH UPRAVA I MERE CITY LOGISTIKE

PREDRAG MIHAJLOVIĆ

pjevtic@vera.net

Apstrakt: Regulativni koncept gradskih uprava u pogledu city logistike je veoma rasprostranjen u urbanistički razvijenim gradovima Evrope. U poslednje vreme je prisutna tendencija da se u regulativu gradskih uprava koja se odnosi na city logistiku, uvode novi i sve restriktivniji zahtevi. S tim u vezi, primena odgovarajućeg koncepta city logistike podrazumeva primenu mnogobrojnih i raznovrsnih mera i inicijativa. U svakom slučaju, sve inicijative koje se preduzimaju u cilju usklađivanja regulatornih mera gradskih uprava sa konceptom city logistike, mogu se rasporediti u šest osnovnih grupa: planerske (infrastrukturne), operativne, tržišne, zakonsko-regulativne, tehnološke i ekološke. Pri tome, priroda i cilj određenih mera (inicijativa) određuje njihovu pripradnost različitim od pobrojanih grupa, na primer, ograničenje pristupa i parkiranja u pojedinim gradskim zonama, može se svrstati u grupu ekoloških i u grupu zakonsko-regulativnih inicijativa.

Nedostatak informacija i zanemarivanje značaja city logistike u planiranju grada, posebno gradskih saobraćajnica, karakteristika je mnogih brzo rastućih gradova u Evropi, u čemu gradovi u Srbiji nimalo ne zaostaju. U cilju njihovog održivog razvoja neophodno je razviti modele, definisati i usvojiti politiku i strategiju urbane logistike. Rešavanje bilo kog problema važnog za normalno funkcionisanje urbanih sredina podrazumeva jasnu i unapred definisanu proceduru, uobičajenu regulativnim merama. Tome prethodi iniciranje kooperativnih foruma i istraživanja na različitim nivoima, čime dolazi do razmene ideja, bolje informisanosti, stvaranja baze podataka i konačno – praćenje parametara city logistike. U cilju definisanja mera city logistike vrši se modeliranje city logističkog sistema, pri tome, neophodna je potpuna i pravilna primena regulatornih okvira gradskih uprava. Jedino i isključivo uz sadejstvo i potpuno poštovanje regulacionih okvira gradskih uprava treba definisati mere city logistike. Ukoliko u realizaciji i konkretizaciji regulative dođe do devijacija u potpunom sprovođenju, to ima dalekosežne i vremenski duge negativne posledice po funkcionisanje samih urbanih konglomeracija.

Ključne reči: regulativa, gradska uprava, city logistika.

MJESTO I ULOGA POSLOVNE LOGISTIKE U FUNKCIJI JAČANJA LOGISTIČKIH SISTEMA U BOSNI I HERCEGOVINI

¹VELIBOR PAULIĆ, ²SANEL JAKUPOVIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, veliborpeulic@gmail.com*

²*Panevropski univerzitet „Apeiron“, sanel.e.jakupovic@apeiron-edu.eu*

Apstrakt: Logistički sistemi u Bosni i Hercegovini mogu uspješno funkcionisati ukoliko efikasno i efektivno funkcionišu svi njegovi elementi. Logistički sistemi u Bosni i Hercegovini predstavljaju, u tom pogledu, u svim njegovim aspektima, ključne nosioce u održavanju stabilnosti i podsticanju razvoja privrede Bosne i Hercegovine. Imajući u vidu uslove globalizacije, brz rast međunarodne trgovine i dinamiku procesa pridruživanja Bosne i Hercegovine u Evropsku Uniju, ovaj rad obrađuje logističke sisteme u BiH u njegovim ključnim sadržajnim elementima. U istraživanju je, primjenom koncepta opšte teorije sistema, sintetizovana i data opšta definicija logističkih sistema, sa razvijenim savremenim konceptom poslovne logistike u funkciji jačanja logističkih sistema u Bosni i Hercegovini. Uz pomoć koncepta strateškog menadžmenta istražene su najznačajnije karakteristike primjene tog koncepta u cilju reforme i modernizacije logističkih sistema u BiH. Predstavljen je prijedlog modela kratkoročne strategije razvoja određenih segmenata logističkih sistema u BiH. Dokazano je postojanje sistemskih nedostataka u sadašnjim uslovima funkcionisanja logističkih sistema BiH i razvijeni su naučno-stručni modeli za unapređenje i razvoj njegovih ključnih elemenata.

Ključne riječi: Logistički sistema, logistički centri, intermodalni transporta, tokovi robe, urbana logistika, povratna logistika, industrijska logistika, drumski, riječni, vazdušni transport, logističke mreže, carinska politika, carinska unija, carinski sistem, carinski sistem BiH, carinski sistem EU, Evropska unija, evropske integracije, poslovna logistika, projektni menadžmet, slobodna trgovina, strategija razvoja, strateški menadžment, teorija sistema, skaldišni sistemi, distribucijski sistemi, logističke djelatnosti, transportne mrežem logističko-distribucijski lanci.

MJESTO I ULOGA POSLOVNE LOGISTIKE U FUNKCIJI JAČANJA LOGISTIČKIH SISTEMA U BOSNI I HERCEGOVINI

¹VELIBOR PAULIĆ, ²SANEL JAKUPOVIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, veliborpeulic@gmail.com*

²*Panevropski univerzitet „Apeiron“, sanel.e.jakupovic@apeiron-edu.eu*

Abstract: Logistics systems in Bosnia and Herzegovina can successfully work if you work efficiently and effectively all of its elements. Logistics systems in Bosnia and Herzegovina are in this respect, in all its aspects, the key drivers in maintaining stability and promoting economic development of Bosnia and Herzegovina. Taking into account the conditions of globalization, the rapid growth of international trade and the pace of integration of Bosnia and Herzegovina into the European Union, this paper provides the logistical systems in BiH in its core content elements. The study, by applying the concept of general systems theory, synthesized and provided a general definition of logistics systems, developed with the concept of contemporary business logistics to strengthening logistical systems and Bsoni Hercegovini. Uz support the concept of strategic management have been investigated the most important characteristics of the application of this concept in order to reform and modernization of logistics systems in BiH. Presented a draft model short-term strategy for the development of certain segments of the logistics system in BiH. Proved the existence of systemic weaknesses in the present conditions of functioning logistics system in BiH is developed and the scientific and technical models for the improvement and development of its key elements.

Keywords: Logistics systems, logistics centers, intermodal transportation, exchange of goods, urban logistics, reverse logistics, industrial logistics, road, river, air transport, logistics network, tariff policy, customs union, customs duties, the customs system in BiH, the EU customs system, the European Union , European integration, business logistics, project managment, free trade, development strategy, strategic management, systems theory, storerooms systems, distribution systems, logistics services.

OSNOVE METODOLOGIJE RAZVOJA LOGISTIČKIH CENTARA U REPUBLICI SRPSKOJ U FUNKCIJI JAČANJA EKONOMIJE I KOMPETETIVNOSTI

¹MARIO SARIĆ, ²BORO DAKIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, m_saric@hotmail.com*
²*ŽRS a.d., Banja Luka, zrsbanjaluka@teol.net*

Apstrakt: U radu su analizirani i sintetizovani neophodni elementi i komponente funkcionalne organizacije i razvoja logističkih centara u Republici Srpskoj, u formi metodoloških smjernica. Definišu se preduslovi, uslovi, faktori i ambijent za razvoj logističkih centara od nacionalnog interesa kao i neophodne strukturne komponente koje generišu racionalne i samodržive logističke centre. Metodolškim smjericama autori iniciraju naučne radnike i istraživače da svoje dokaze fokusiraju i usmjere prema generatorima vizije, misije i strategije nacionalne logistike tokova materijalnih dobara. Implementacija navedenog jača ekonomiju i kompetetivnost Republike Srpske u vremenu nemilosrdne konkurencije i sve strožijih transportnih zahtjeva. Funkcije ciljeva rada su: promocija, argumenti i afirmacija nužnosti.

Ključne riječi: logistički centar, funkcionalna organizacija, efektivnost, efikasnost, kompetetivnost

BASIC METHODOLOGY DEVELOPMENT OF LOGISTICS CENTERS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA TO STRENGTHEN ECONOMY AND COMPETITIVENESS

¹MARIO SARIĆ, ²BORO DAKIĆ

¹*Panevropski univerzitet „Apeiron“, m_saric@hotmail.com*

²*ŽRS a.d., Banja Luka, zrsbanjaluka@teol.net*

Abstract: The paper analyzed and synthesized essential elements and components of the functional organization and development of logistics centers in the Republic of Srpska, in the form of methodological guidelines. Defined are the prerequisites, conditions, factors and environment for the development of logistics centers of national interest as well as the necessary structural components that generate rational and self-supporting logistics centers. With methodological guidelines the authors initiate academics and researchers to focus their evidence and point toward the generators vision, mission and strategy of the national logistics flows of material goods. Implementation of the above strengthens the economy and competitiveness of the Republic of Srpska in a time of ruthless competition and increasingly stringent transportation requirements. Functions of the objectives of the work are: promotion, arguments and affirmation of necessity.

Keywords: logistics center, functional organization, effectiveness, efficiency, competitiveness

ORGANIZACIJA DRUMSKOG SAOBRAĆAJA U LOGISTIČKOM SISTEMU FIZIČKE DISTRIBUCIJE

LJILJANA STOŠIĆ MIHAJLOVIĆ, PETRONIJE JEVTIC

Apstrakt: Sve češće se u svakodnevnom razgovoru i u sredstvima javnog informisanja mogu čuti izrazi kao što su "pružamo logističku podršku" ili "da li vam je potrebna logistička podrška?" U našim okolnostima još uvek termin "logistika" zvuči novo i drugačije pa nije ni čudo što ovaj pojam počinje da se koristi u svrhu postizanja konkurentnosti u odnosu na okruženje.

Savremeno poslovanje je već toliko razvijeno u davanju novih rešenja u cilju uspešnijeg poslovanja i odgovora na novo ključno pitanje: kako ostvariti racionalno poslovanje ili proizvodnju i postati konkurentan na tržištu, odnosno kako se približiti potencijalnom kupcu i ostvarivati veći profit. U beskompromisnoj borbi sa žestokom konkurencijom, sprovođenjem poslovnih aktivnosti nije lako postići visoku profitabilnost, sa jedne strane, a zadovoljstvo potrošača i zaposlenih, sa druge strane. Visok nivo uspešnosti poslovanja danas se postiže racionalizacijom poslovnog sistema: nalaženjem i sprovođenjem najcelishodnijih koncepata i metoda za poboljšanje i usavršavanje sveukupnog poslovanja poslovnih sistema.

Pristup koji u rešavanju problema racionalizacije drumskog saobraćaja dominira u razvijenom svetu jeste logistički pristup. Jer, logistika proučava značajno područje ekonomije koje se odnosi na tokove dobara i informacija od dobavljača a preko proizvođača do kupaca ili potrošača, uključujući i njihov povratni tok. Saobraćajna infrastruktura je veoma značajan izvor ciljeva i sadržaja ekonomske politike društva, zato što istovremeno predstavlja sredstvo za funkcionisanje saobraćaja i opšti uslov razvoja privrede i njene infrastrukture. Jer, saobraćajna infrastruktura ima ne samo svoje saobraćajne već i nesaobraćajne funkcije. U procesu društvene reprodukcije, saobraćaj predstavlja delatnost koja podrazumeva tehnološke procese u transportovanju ljudi i robe, a ta se delatnost ostvaruje kroz odgovarajuće organizacione procese i forme. To znači da se saobraćaj, kao četvrta oblast materijalne proizvodnje, pojavljuje u ulozi organizacionog sistema u privredi. Organizacijom saobraćaja obezbeđuje se njegova transportna funkcija u privredi i društvu. Saobraćaj predstavlja samostalnu "transportnu industriju" koja deluje u okviru prometnog procesa i za prometni proces. Njegova osnovna funkcija leži u tome da povezuje proizvodnju i potrošnju, tj. da omogućava fizičko kretanje robe i ljudi u privrednoj aktivnosti, a to kretanje se odnosi i na komunikaciju između njih.

Ključne reči: organizacija, poslovna logistika, logistika u saobraćaju, drumski saobraćaj, fizička distribucija.

SISTEMI RIVERSNE LOGISTIKE U FUNKCIJI KONCEPTA ODRŽIVOG RAZVOJA I ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE

LJILJANA STOŠIĆ MIHAJLOVIĆ, PETRONIJE JEVTIC

Apstrakt: Od početka razvoja ekonomskih tokova pa do današnjih dana, isto kao i u budućnosti, postojala je, postoji i, naravno postojaće geografska podvojenost između proizvodnje i potrošnje, odnosno između mesta proizvodnje i mesta potrošnje dobara. Ta geografska udaljenost između kupaca i prodavaca dovodi do kretanja dobara koju omogućavaju logističke aktivnosti. Mnogi autori smatraju da se koreni savremene poslovne logistike mogu naći u vojnoj logistici, zapravo smatra se da poslovna logistika kao nauka ima svoje korene u vojnoj logistici. Međutim, poslovna logistika je veština i kao poslovna funkcija treba da obezbedi vrlo konkretno ostvarenje zadataka koji se pred njom postavljaju a to su da se u tačno određeno vreme, na tačno određenom mestu, nađe tačno određena roba, tačno definisanog kvaliteta, u tačno određenoj količini, za tačno definisani tržišni segment (kupce) i po tačnoj (prihvatljivoj) ceni kako bi došlo do zadovoljenja tržišne tražnje.

Sa stanovišta koncepta održivog razvoja nepohodno je da se sve, pa i poslovne aktivnosti čoveka obavljaju tako da ne dovode u pitanje sklad i jednom uspostavljenju ravnotežu između čoveka, njegovih aktivnosti i životne sredine koja ga okružuje. U tom pogledu, sistemi riversne logistike deluju u potpunosti usklađeno sa zahtevima definisanim konceptom održivog razvoja. Riversna logistika podrazumeva obrnuto kretanje proizvoda tj. od potrošača ka ostalim članovima u lancu snabdevanja. Ova pojava je poznata kao sistem riversne logistike. Riversna logistika se odnosi na aktivnosti logistike i veštine upravljanja koje se koriste za smanjenje, upravljanje i za izbacivanje (deponovanje) otpadaka počev od ambalaže za jednokratnu upotrebu do različitih proizvoda. Privredne organizacije, ali i mnoge opštine razvijaju programe recikliranja da bi: 1) smanjile potrebe za smeštajem otpada na deponijama i da bi 2) primenile pouzdane tehnike za zaštitu životne sredine. Najčešće se mogu reciklirati aluminijum, papir, staklo i plastika. Često najveći izazov nije stvaranje efikasnog sistema riversne logistike već implementiranje sistema koji može da prati rast obima koji generišu programi prerade u skladu sa održivim razvojem. U ovom radu biće reči o usklađenosti mera zaštite životne sredine sa sistemima riversne logistike i njihovom doprinosu održivom razvoju privrede.

Ključne reči: riversna logistika, održivi razvoj, zaštita životne sredine.

HRVATSKA ISKUSTVA U OPERATIVNOJ PROVEDBI ZRAKOPLOVNE ZAKONODAVNO-SIGURNOSNE REGULATIVE

¹MIRKO TATALOVIĆ, ²JASMIN BAJIĆ, ³ANDREJ BAJIĆ

¹*Hrvatska agencija za civilno zrakoplovstvo, tatalovic.mirko@gmail.com*

²*Croatia Airlines, jasmin.bajic@croatiaairlines.hr*

³*Frankfurt School of Finance & Management, andrej.bajic@gmail.com*

Apstrakt: Okolnosti i uvjeti nastanka Hrvatske agencije za civilno zrakoplovstvo podudaraju se s početkom primjene izmjena i dopuna Zakona o zračnom prometu iz 2007. godine, kojim je regulirana njena djelatnost, poslovanje te upravljačka tijela. Direktna povod osnivanja bile su nepovoljne regulatorne ocjene kojima je zrakoplovna vlast u Hrvatskoj bila izložena, a što je za posljedicu imalo nemogućnost realiziranja već potpisanog „code share“ ugovora između Croatia Airlinesa i američkog prijevoznika United Airlines. Neposredno nakon toga nastupila je velika globalna ekonomska kriza s značajnim negativnim efektima na industriju zračnog prijevoza, koja je ostavila traga u svim zemljama regije, a osobito u Hrvatskoj i njenom pripadajućem zrakoplovnom tržištu. Istovremeno liberalizacija hrvatskog zrakoplovnog tržišta i regije jugoistočne Europe, stvorila je visoko konkurentsko okruženje, obilježeno ulaskom na tržište svih najznačajnijih europskih niskotarifnih i tradicionalnih zrakoplovnih kompanija. Sadržaj i djelokrug rada Hrvatske agencije za civilno zrakoplovstvo, njena misija, vizija i strategija bile su od samog početka dodatno opterećene navedenim okolnostima, ali u funkciji svih čimbenika relevantnih za učinkovito korištenje raspoloživih potencijala budućeg rasta. Osim toga, a sukladno europskoj regulativi Hrvatska agencija za civilno zrakoplovstvo je nadležno tijelo za provedbu zaštite prava putnika u vezi s naknadom i pomoći putnicima u slučaju uskraćivanja ukrcaja i otkazivanja ili dugih kašnjenja letova, te vezano uz prava osoba s invaliditetom. Analiza rasta i razvoja zračnog prometa u Hrvatskoj i pripadajućoj gravitirajućoj regiji ipak ukazuje na vrlo solidne rezultate u komparaciji s regionalnim dostignućima. Osnovni smisao ovog rada je da ukaže na temeljne sadržajne i analitičke rezultate tog procesa. Ujedno je namjera ukazati na međuovisnost njenog funkcioniranja, te pripadajućih posljedica na sustav zračnog prometa u cjelini. Stoga je provedena kvantifikacija rezultata te korelativna analitička metrika pripadajućih sigurnosno-kvalitativnih i regulativnih učinaka s naturalnim i ekonomskim rezultatima, kako bi se utvrdila moguća povezanost i pripadajući stupanj dobivenih rezultata. Dobiveni rezultati trebaju poslužiti kao dodatni poticaj još boljoj budućoj suradnji regulativnih organa u regiji koji proces je već do sada polučio vrlo dobre rezultate.

Ključne riječi: Hrvatska agencija za civilno zrakoplovstvo, zrakoplovno tržište, potencijali rasta, regulativa.

ENERGY MANAGEMENT MODEL – AN INNOVATIVE TOOL FOR BENCHMARKING THE ENERGY MANAGEMENT SYSTEM IN INDUSTRIAL COMPANIES

¹MILAN TOPIĆ , ²KARIN TSCHIGGERL, ³HUBERT BIEDERMANN

¹*Montanuniversitaet Leoben, milan.topic@unileoben.ac.at*

²*Montanuniversitaet Leoben, karin.tschiggerl@unileoben.ac.at*

³*Montanuniversitaet Leoben, hubert.bidermann@unileoben.ac.at*

Abstract: Energy management is becoming an important topic for companies around the world. It influences organizational and technical processes and behaviors in the company in order to reduce the operational total energy consumption, improve resource efficiency, implement legislative requirements, and improve their corporate image. ISO 50001 International Standard was introduced as a global standard for managing energy use through that provides the unified framework for energy management. This paper introduces and describes model methodology and innovative software tool for benchmarking the energy management system in industrial companies. The software is designed to illustrate the current energy management situation in the company, the estimation of target state and to identify the energy efficiency potentials. Using the benchmark methodology, the energy management is summarized in an assessment profile. The results can be used as a reference guide for Energy Managers or extern consultants to understand the requirements and to implement ISO 50001 in their company. A case study of an Austrian foundry is empirically tested and presented in order to evaluate the efficiency of the developed model.

Keywords: energy management; energy efficiency; ISO 50.001; Tool; Benchmarking

MODEL DELEGIRANE SURADNJE KAO SMJER RAZVOJA POLITIKE RAZVOJNE SURADNJE REPUBLIKE HRVATSKE

¹VLATKA BILAS, ²NINA BOROVIĆ

¹*Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, vbilas@efzg.hr*

²*Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, nina.borovic@mvep.hr*

Apstrakt: Imajući u vidu visok stupanj fragmentiranosti te nisku razinu koordinacije u planiranju i provedbi politike razvojne suradnje, globalni trendovi razvoja upućuju na neophodnost rasta učinkovitosti kroz specijalizaciju pojedinačnih donatora i njihovu međusobnu integraciju u cilju postizanja globalnih ciljeva razvoja. Istovremeno, očekuje se veći stupanj odgovornosti država primateljica pomoći za vlastiti razvoj. Osnovni cilj ovog rada je utvrditi potencijalno učinkoviti smjer razvoja politike razvojne suradnje Republike Hrvatske kao države članice Europske unije i države donatora. Radom se predlaže praćenje globalnih i europskih trendova razvoja ove politike primjenom modela delegirane razvojne suradnje kojim je moguće ostvarivati vlastite ciljeve i stjecati koristi ne koristeći isključivo vlastita nacionalna sredstva i resurse, već kroz podjelu donatorskih aktivnosti, koristeći ekspertizu i resurse svih uključenih donatora uz istovremeno ostvarivanje učinkovitih rezultata. Imajući u vidu ograničene financijske resurse za provedbu ove politike te preuzete obveze primarno spram Europske unije, provedena analiza u radu ukazuje na model delegirane razvojne suradnje kao na moguće strateško opredjeljenje Republike Hrvatske u provedbi predmetne politike u narednom razdoblju. Holistički pristup razvoju ove politike, specijalizacija za određena područja djelovanja te integracija s drugim donatorima identificirani su kao predstojeći izazovi za Republiku Hrvatsku, a ujedno i kao preduvjeti primjene modela delegirane razvojne suradnje.

Ključne riječi: politika razvojne suradnje, model delegirane suradnje, Republika Hrvatska, Europska unija.

CORRUPTION, CAPITAL ABUNDANCE AND ECONOMIC DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

¹VLATKA BILAS, ²MILE BOŠNJAK, ³SANJA FRANČ

¹Faculty of Economics and Business, University of Zagreb, vbilas@efzg.hr.

²Risk management and control Department, SKDD – CCP Smart Clear Ltd, mile.bosnjak76@gmail.com.

³Faculty of Economics and Business, University of Zagreb, sfranc@efzg.hr

Abstract: The aim of this paper is to establish and clarify the relationship between corruption level and development among European Union countries. Out of the estimated model in this paper one can conclude that the level of corruption can explain capital abundance differences among European Union countries. Also, explanatory power of corruption is higher in explaining economic development than in explaining capital abundance, meaning stronger relationship between corruption level and economic development than between corruption level and capital abundance. There is no doubt that reducing corruption would be beneficial for all countries. Since corruption is a wrongdoing, the rule of law enforcement is of utmost importance. However, root causes of corruption, namely the institutional and social environment: recruiting civil servants on a merit basis, salaries in public sector competitive to the ones in private sector, the role of international institutions in the fight against corruption, and some other corruption characteristics are very important to analyze in order to find effective ways to fight corruption. Further research should go into this direction.

Keywords: corruption, economic development, capital abundance, European Union

THE EFFECTS OF GLOBALIZATION ON DEVELOPMENT ECONOMICS, AND AN ASSESSMENT OF TURKISH ECONOMY BETWEEN 2002 AND 2012

ŞAHİN ÇETINKAYA

*Usak University, Faculty of Economic and Administrative Sciences and Department of
Economic, sahin.cetinkaya@usak.edu.tr*

Abstract: The concept of globalization reflecting basic characteristic of today's world refers to integration process in economic and political fields. In this process, rapid change across the world has led to radical changes in economic structures as in every field. This situation has led to changes in economic orders by making new models inevitable in national and international structure.

Changes in political structures in the world have brought about changes in economic structures as well. This process has reorganized changes in political boundaries and the impacts of countries in foreign policies. Any change in political structure brought about by the globalization process has caused a change in economic sense as well. It is likely that Turkey is affected by globalization. What are the economic consequences of this effect? This study will be evaluated over a ten-year period.

Keywords: Globalization, Economic Growth, Employment, National Income, National Accounts

JACANJE INOVATIVNOST I KONKURENTNOSTI MSP EVROPSKIM GRANT SREDSTVIMA

¹DALIBOR DRLJAČA, ²ZORAN DIMITRIJEVIĆ

¹Univerzitet u Istočnom Sarajevu, drljacad@gmail.com

²Agencija za ekonomski razvoj opštine Prijedor "PREDA-PD",
zoran.dimitrijevic@preda.rs.ba

Apstrakt: Program Horizont 2020, kojim Evropska Unija finansira ciljeve Inovativne unije i strategije EVROPA2020, omogućava malim i srednjim preduzećima (MSP) da jačaju svoje inovativne kapacitete i potencijale s ciljem stavljanja inovacija na tržište. MSP Instrument je jedinstven program finansiranja inovativne djelatnosti MSP kojima se nastoji pojačati njihovo prisustvo na globalnom tržištu i povećati konkurentnost. Imajući na umu da u Evropi više od 99% preduzeća pripada kategoriji MSP, te da je Bosna i Hercegovina uplatila učešće u programu, to znači da i domaći MSP mogu konkurisati za sredstava ovog programa. Tokom 2014.godine ovom programu je podnešeno više od 6000 projektnih prijedloga, ali je samo nešto više od 500 bilo finansirano. To dovoljno govori o interesu evropskih MSP za učešće u programu, ali i o programu kao idealnom izvoru sredstava za realizaciju inovativnih ideja.

Ovaj rad daje pregled mogućnosti učešća MSP u MSP Instrumentu, kao i određene pokazatelje o uspješnosti programa u prvoj godini implementacije.

Ključne riječi: Inovacije, Horizon2020, Mala i srednja preduzeća, EU Grantovi.

THE IMPACTS OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON MIGRATION ACROSS TURKISH REGIONS: A SPATIAL DATA ANALYSIS

¹ILYAS OZ, ²FATIH CELEBIOGLU

¹*Dumlupınar University, ilyas.oz@dpu.edu.tr*

²*Dumlupınar University, fatih.celebioglu@dpu.edu.tr*

Abstract: When examining the causes of migration in Turkey, it can be seen that low quality health and education services, imbalanced urbanization, security problem, high level unemployment rate have pivotal role on migration. In the 1950s Turkey, with intensified migration to big cities (mostly to West part of the country), urbanization process has accelerated. This process brought a number of problems with itself.

Although many studies have been performed by researchers about migration in Turkey, there is no paper which includes spatial analysis. In this manner, this study purpose to examine the impacts of the factors as unemployment rate, Socio-economic Development Index on migration and their spatial analysis dimensions.

To test spatial dimensions of the variables, we perform an exploratory spatial data analysis (ESDA) on migration and other variables among provinces of Turkey. While our choropleth maps indicate that the some part of the country is significantly more developed than the others, the tools of spatial statistics reveal the presence of spatial dependence across provinces. The presence of heterogeneity is reflected in the distribution of LISA statistics. Overall, our results shed new light on the distribution of migration and its relation with the others among provinces across Turkey.

Keywords: Migration, Socio-Economic Factors, Spatial Analysis, Exploratory Spatial Data Analysis (ESDA), Turkey.

KONVERGENCIJA KAO PROCES PRILAGODBE ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA EU

¹VINKO KANDŽIJA, ²TOMISLAV KANDŽIJA, ³MARKO TOMLJANOVIĆ

¹*Ekonomski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, Hrvatska*

²*Primorsko – goranska županija, Rijeka, Hrvatska*

³*Ekonomski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, Hrvatska*

Apstrakt: Zemlje Zapadnog Balkana suočavaju sa teškim posljedicama političkih previranja u regiji u posljednjih 20 godina i negativnim efektima ekonomske krize koja je pogodila cijelu Europu. Loša gospodarska situacija, karakterizirana visokim stopama nezaposlenosti, sporim ekonomskim rastom te visokim deficitima platne bilance rezultirala je daljnim zaostajanjem zemalja regije. Zemlje Zapadnog Balkana su kao ključni cilj u prevladavanju gospodarskih problema i postizanja stabilnosti identificirale punopravno članstvo u EU. Otpor privatnom vlasništvu u pojedinim zemljama je rezultirao opstankom neefikasnih državnih poduzeća koja predstavljaju opterećenje za javne financije i alokaciju resursa, a gospodarska djelatnost je opterećena birokratskim procedurama i korupcijom. Također, značajan problem predstavlja i izostanak političke podrške za provođenje temeljitih reformi. U cilju poboljšanja nepovoljnog ekonomskoga stanja potrebno je angažirati sve čimbenike društvenog, političkog i gospodarskog života u izradi strategija razvoja i nacionalnih strateških planova. Prevladavanje problema podrazumijeva i pomoć europskih i međunarodnih institucija, posebno u edukaciji i stjecanju novih znanja. Europska unija JE razvila politiku kojom se podržava postupna integracija zemalja zapadnog Balkana u Uniju. Trenutačno, Crna Gora, Srbija, Makedonija i Albanija imaju status kandidata dok su Bosna i Hercegovina i Kosovo potencijalne države kandidatkinje.

Ostvarenje realne konvergencije ovih zemalja zahtijeva provedbu temeljitih i dubokih gospodarskih i političkih reformi. Cilj istraživanja provedenog u radu je pobliže objasniti pojam realne konvergencije, prikazati kretanje ključnih makroekonomskih pokazatelja u zemljama Zapadnog Balkana i novim zemljama članicama te na njihovom primjeru identificirati potencijalne učinke članstva u EU na smanjenje razlika u razvijenosti. Svrha istraživanje provedenog u radu je, pregledom dosadašnjih istraživanja, analizom stanja realne konvergencije u zemljama zapadnog Balkana te iskustvima novih zemalja članica, dokazati pozitivne učinke uključivanja u EU na gospodarska kretanja u zemljama regije. Primjeri novih zemalja članica upućuju na smanjenje stopa nezaposlenosti te ubrzanje gospodarskog rasta.

Ključne riječi: EU, Zapadni Balkan, realna konvergencija, nezaposlenost, BDP, deficit platne bilance, ekonomski rast

A COMPARATIVE SPATIAL ANALYSIS OF THE POSSIBLE EFFECTS OF ECONOMIC CRISIS IN GREECE AND RUSSIA ON PROVINCES IN TURKEY

¹ILHAN KORKMAZ, ²FATIH CELEBIOGLU

¹*Dumlupınar University, ilhan.korkmaz@dpu.edu.tr*

²*Dumlupınar University, fatih.celebioglu@dpu.edu.tr*

Abstract: After 2008 global financial crisis some Europe countries which have excessive debt burden especially Greece, Iceland, Spain etc. effected negatively more than the others. On the other hand decrease in oil prices effected negatively some exporter countries for instance Russia, Venezuela etc. in this period. Greece and Russia are neighbor countries that has significant role on Turkey's foreign trade. In this aspect, it has been occurred some potential risks for provinces in Turkey which exporting to Greece and Russia.

This study aims to examine the possible effects of Greek and Russian economic crisis for provinces of Turkey by using spatial data and techniques. To identify risky areas first, it is created different choropleth maps of Turkey by using province based export data in particular Greece and Russia. Second, spatial dimensions of potential risks are discussed.

To test spatial dimensions of the variables, we perform an exploratory spatial data analysis on export values for provinces of Turkey. While our choropleth maps indicate that the some part of the country is significantly more related to foreign trade of the countries than the others, the tools of spatial statistics reveal the presence of spatial dependence across provinces. The presence of heterogeneity is reflected in the distribution of LISA statistics. Overall, this paper is original in terms of analyzing spatial dimensions of a current economic issue for provinces across Turkey.

Keywords: Export, Economic Crisis, Spatial Analysis, Exploratory Spatial Data Analysis (ESDA).

MEĐUNARODNA SARADNJA I PROGRAMI „HORIZON 2020“ – OKVIRNI PROGRAM EVROPSKE UNIJE ZA RAZVOJ ISTRAŽIVANJA I INOVACIJA

¹JOVANKA SABLJIĆ, ²OSTOJA TRAVAR

¹*Ministarstvo privrede K10, sabljic.jovanka5@gmail.com*

²*Panevropski univerzitet „Apeiron“, ostoja.j.travar@apeiron-edu.eu*

Apstrakt: Cjelokupni proces evropskih integracija sa sobom nosi i posebne institucionalne i finansijske izazove za zemlju. Ovi izazovi se odnose ne samo na proces integracija već i na korištenje programa podrške EU.

Novi program Europske unije za istraživanje i inovacije Horizon 2020, odnosi se na razdoblje 2014-2020 i daje mogućnost razvoja i stvaranja novih radnih mjesta i poticaj ulaganja u privatni sektor, s naglaskom na promicanje istraživanja i inovacija, te stvaranja novih vrijednosti i ubrzanje razvoja tehnologija u inovativnim proizvodima, procesima i uslugama. Horizon 2020 je finansijski instrument koji implementira „Unija inovacija“ jednu od ključnih inicijativa strategije „Europa 2020“ usmjerenih prema razvoju globalne konkurentnosti Europske unije.

Subjekti kojima je namijenjen ovaj program su univerziteti, istraživački i naučni centri, predstavnici industrija, te mala i srednja preduzeća.

Ministarstvo gospodarstva-privrede Kantona 10 (BiH), sektor za preduzetništvo obrt i razvoj, posljednjih godina uspješno implementira projekte iz različitih područja: „Jačanje i umrežavanje malih aerodroma na Jadranskom području“ A3-NET, „Mehanizam za poticanje inovacija u jugoistočnoj Evropi“ FINNO, „Prekogranično zračno povezivanje“ CAN i SNAP SEE, SARMA.

Ministarstvo gospodarstva-privrede Kantona 10, je u toku 2014. godine apliciralo sa novim projektom na prvi poziv raspisan u okviru programa Horizon 2020. Odobreni projekt nosi naziv „Razvoj okvirnog koncepta za europska mineralna ležišta“, a akronim projekta glasi MINATURA.

Cilj ovog rada je prikaz sažetaka svih projekata sa naglaskom na njihov uticaj implementacije u Kantonu 10 i u BiH, kao i upoznati širu javnost sa ostvarenim i namjeranim ciljevima projekata, istaknuti njihovu važnost za širenje evropskih vrijednosti.

Ključne riječi: Razvoj K10, Horizont 2020, MINATURA, Ministarstvo gospodarstva/privrede, BiH.

INDUSTRIJSKA ŠPIJUNAŽA KAO ELEMENAT SLABLJENJA PRIVREDNIH DRUŠTAVA

¹ELVIS ZUKANOVIC, ²ALEKSANDRA VIDOVIĆ

¹ Panevropski univerzitet „Apeiron“,

² Panevropski univerzitet „Apeiron“, aleksandra.b.vidovic@apeiron-edu.eu

Apstrakt: Trend današnjeg poslovanja svakog privrednog društvo jeste ostvariti cilj poslovanja odnosno ostvarenje profita. Taj cilj se između ostalog zadovoljava izlaskom privrednog društva sa konkretnim proizvodom/ uslugom na tržište kao mjesto susreta ponude i tražnje. Naravno, na tržištu se nalaze i konkurentska privredna društva čiji je cilj isti. Ko će pobijediti u predmetnoj tržišnoj utakmici određuje veliki broj činilaca kako pozitivnih tako i negativnih poput industrijske špijunaže putem mita i korupcije zaposlenih u privrednom društvu. Sama industrijska špijunaža jedan je od “starih zanata” i svakako da nema privrednog društva koje može da isključi ovakav rizik zavisno od njegove veličine i namjene. Isto tako, kao pojavni oblik mita i korupcija javlja se još od davnina dok se za naše područje „Starog Balkana“ ta pojava veže u vidu svakodnevne. Samo područje Bosne i Hercegovine, a time i njeni privredni subjekti posluju u ambijentu koji su relevantni pokazatelji uvrstili u kao Zemlju sa visokim rizikom za ulaganja, i veoma rasprostranjenom korupcijom dok se pak na drugoj strani o industrijskoj špijunaži na našem prostoru malo tko bavi, a od dostupne literature gotovo da i nema značajnih djela ili se pak malo zna i piše o tome. Na osnovu prednje navedenog autori predmetnog rada iako svjesni činjenice „da se dotiču jedne kapi vode iz rijeke“, nastoje kroz isti ukazati na navedenu problematiku i bar jednim dijelom doprinjeti zaštiti privrednih društava koja mogu biti na udaru industrijske špijunaže ako ne danas onda svakako u budućnosti koja je rizična i neizvjesna. U poslovnom okruženju privrednih subjekata moć posjeduje onaj tko posjeduje i informaciju. S toga, zaštita informacija u privrednom društvu trebalo bih da bude sastavni dio svakog kriznog plana poslovanja privrednog društva današnjice. Pored navedenog i sam Zakonodavac odnosno Parlamenti kako na državnom nivou tako i kroz Ustavnu strukturu države Bosne i Hercegovine (Federaciju Bosne i Hercegovine sa 10 Kantona, Republika Srpska i Brčko Distrikt) kroz Krivične Zakone predvidjeli su kao krivično djelo „odavanje službene tajne“.

Ključne riječi: Industrijska špijunaža, mito i korupcija, informacija, poslovna tajna,

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

331.5:374.7(048.3)(0.034.4)
374.7:314.15(048.3)(0.034.4)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп о економском развоју и животном
стандарду "EDASOL 2014 - Economic Development and Standard of
Living" (4 ; 2014 ; Бања Лука)

The Book of Abstracts [Електронски извор] : тема: Образовање и
миграције у функцији повећања запослености =theme: Education and
Migration as a Function of Increasing Employment / IV Међународни
научни скуп о економском развоју и животном стандарду "EDASOL
2014 - Economic Development and Standard of Living", Banja Luka, 24-
25. oktobar 2014. =4th International Scientific Conference on economic
development and standard of living ; [urednici Zorka Grandov, Sanel
Jakupović]. - 1. izd. - Banja Luka : Panevropski univerzitet Apeiron,
2014 (Banja Luka : CD-ROM izdanje). - 1 elektronski optički disk (CD-
ROM) : tekst ; 12 cm. - (Edicija Ekonomska biblioteka ; knj. 101)

Nasl. sa naslovnog ekrana. - Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 200.

ISBN 978-99955-91-44-1

COBISS.RS-ID 4576792

Partneri:

**TAMBOVSKI
DRŽAVNI UNIVERZITET
(Rusija)**

**BEIJING JIAOTONG
UNIVERSITY PEKING
(Kina)**

Univerzitet u Novom Sadu
Ekonomski fakultet
Subotica

**EKONOMSKI FAKULTET
U SUBOTICI,
Univerzitet u Novom Sadu (Srbija)**

**EKONOMSKI FAKULTET
U RIJECI, Sveučilište u Rijeci
(Hrvatska)**

**FON UNIVERZITET SKOPLJE,
EKONOMSKI FAKULTET
(Makedonija)**

